

ΤΑ ΕΠΩΝΥΜΑ ΣΤΗ Ν.Α. ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΥΤΩΝ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ Ν. ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Με την παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η συγκέντρωση των παλαιών επωνύμων που υπάρχουν, μέχρι σήμερα, στη ΝΑ. Αττική και, στη συνέχεια, η αντιπαραβολή τους με άλλες ελληνικές περιοχές και ιδιαίτερα με την Ήπειρο (βόρεια και νότια). Επίσης η προέλευση και η ετυμολογία τους.^(*)

Το θέμα δεν είναι εύκολο. Μόνον όσοι ασχολήθηκαν με την ονοματολογία μπορούν να αντιληφθούν το μέγεθος και την έκταση των δυσχερειών. Γι' αυτό το λόγο, πιστεύουμε ότι η έρευνά μας απέχει πολύ από του να χαρακτηριστεί «τέλεια και πλήρης» —παρά το ότι έχουμε κάπως ασχοληθεί με το θέμα τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Το τολμήσαμε όμως γιατί πιστεύουμε ότι αύριο, η ίδια μελέτη, θα είναι ασύγκριτα πιο δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Οι κυριότεροι λόγοι, που αιτιολογούν την άποψή μας, είναι οι εξής:

— Η ΝΑ. Αττική, όπως είναι γνωστό, αλλάζει πολύ γρήγορα «φυσιογνωμία». Μέσα σ' αυτή τη χωρίς προηγούμενο στην ιστορία της μεταμόρφωση, μεταξύ άλλων, στα παλαιά επώνυμα θα προστεθούν και νέα, αφού η περιοχή κατακλύζεται από νέους κατοίκους. Οικογένειες που «κουβαλούν» μαζί με τ' άλλα, κατά την εγκατάστασή τους, και το επώνυμό τους. Ένα επώνυμο «νέο» —που όμως μπορεί να είναι ταυτόσημο με ένα παλαιό κάποιου επιχώριου, το οποίο έσβυσε ο χρόνος... Ή, έστω με κάποιο άλλο που «ενδημεί» ήδη, σε αυτόχθονα. Και που τα δύο μπορούν με το χρόνο να μπλέξουν την όλη τοπική γενεαλογική υπόθεση.

Πέρα όμως από αυτά η Ν.Α. Αττική, όπως και άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου, παρουσιάζει ιδιομορφίες. Μιά από κείνες, είναι και αυτή

^(*) Για την απρόσκοπτη ανεύρεση της σχετικής βιβλιογραφίας, ο αναγνώστης έχει υπόψη τα εξής:

— ότι ο πρώτος αριθμός μέσα στην παρένθεση, είναι ο ίδιος με την αρίθμηση της βιβλιογραφίας. Ακολουθεί, όχι πάντοτε, η σύντμηση τ. = τόμος ή τεύχος, ή σελ. = σελίδα, ή αρ. πρ. = αριθμός συμβολ. πράξης. Φυσικά, όπου υπάρχει το επώνυμο του συγγραφέα της πηγής, δεν χρειάζεται επεξήγηση.

των δίγλωσσων έποικων. Τυχόν λοιπόν εγκατάσταση ενός νεοφυτεμένου αρβανίτικου επώνυμου θα δημιουργήσει, μελλοντικά, ασάφειες και ερωτηματικά.

Βέβαια, για όλα τα προβλήματα υπάρχει (ή θα υπάρξει) κάποια λύση. Φυσικά, ο αυριανός ηλεκτρονικός υπολογιστής θα βγάλει ταχύτατα και σίγουρα αποτελέσματα, υπό έναν όμως θεμελιώδη όρο: ότι δηλαδή, θα πρέπει κανείς να βάλει στη «μνήμη» του σαφή και καθορισμένα ερωτήματα. Ποιος λοιπόν θα μπορέσει να εγγυηθεί αύριο αν π.χ. το επώνυμο ενός νέου κάτοικου κάποιου οικισμού μπορεί να διασταλεί από ένα συνώνυμο ενός άλλου «μετανάστη» ή ντόπιου, που μεταδημότευσε; και ποιος θα μπορέσει να δώσει τη σωστή ερμηνεία ενός δίγλωσσου επώνυμου στη διάλεκτο, μάλιστα, που μεταμόρφωσε ο χρόνος; αυτός που θα ερευνήσει, θα το «εντοπίσει» σήμερα από πρώτο χέρι καλύτερα από τον αυριανό, ο οποίος μάταια θα αναζητάει να το συζητήσει με τους εκλείψαντες.

Για τη μελέτη μας ακολουθήσαμε τις παρακάτω γενικές γραμμές.
Όλα τα επώνυμα διαιρέθηκαν σε δύο μεγάλες ομάδες:

- I) στα βέβαιης ελληνικής προέλευσης και ετυμολογίας και
- II) στα πιθανολογούμενης ή αμφισβητούμενης ξένης προέλευσης.

— Τα επώνυμα που αναφέρονται είναι παλαιά, απο την ανεξαρτησία κι έπειτα. Μερικά από αυτά είναι παλαιότερα, από τα χρόνια της τουρκοκρατίας.

— Τα επώνυμα τούτα τα πήραμε από συμβόλαια ή αρχεία παλαιών νοτάριων, από αρχεία ή γραμματείες δήμων και κοινοτήτων, από επίσκεψη σε κοιμητήρια, από γέροντες των χωριών. Τέλος, από τηλεφωνικούς καταλόγους όχι μόνο της περιοχής που αναφερόμαστε, αλλά και από καταλόγους νομών και μεγάλων διαμερισμάτων της ελληνικής επικράτειας. Τούτο το θεωρήσαμε αναγκαίο για τα πιθανολογούμενης αρβανίτικης προέλευσης επώνυμα. Τέλος, για τα τελευταία τούτα επώνυμα επεκτείναμε την έρευνά μας και στην Αλβανία από πηγές, βέβαια.

— Τα επώνυμα κατατάχθηκαν κατ' αλφαβητική σειρά σε πίνακες, για καλύτερη ενημέρωση και σύγκριση. Στις κάθετες στήλες των πινάκων τούτων σημειώνεται, με ένα σταυρό, ο τόπος προέλευσης. Η απουσία σταυρού δείχνει ότι το επώνυμο δεν απαντιέται στον τόπο.

— Σαν συνέχεια των αμέσως παραπάνω, κάνουμε την εξής επεξήγηση: ότι δηλαδή επίθετα που, ενδεχόμενα, υπήρχαν πριν από ένα τουλάχιστον αιώνα (και τα οποία για διάφορους λόγους χάθηκαν στο μεταξύ) δεν αναφέρονται. Και τούτο γιατί δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης μας. Εδώ μας ενδιαφέρουν τα επώνυμα που επέζησαν. Για εκείνα που εξαφανίστηκαν στο διάβα του χρόνου και τους λόγους που τους προκάλεσαν ίσως ασχοληθούμε, κάποτε, σε ιδιαίτερο κεφάλαιο —ένα κεφάλαιο

εξαιρετικά δύσκολο, επίπονο και εκτεταμένο.

— Από το χώρο της έρευνάς μας εξαιρέσαμε την περιοχή της νότιας Λαυρεωτικής και ιδιαίτερα όλους τους σχετικά νέους και νεοσύστατους οικισμούς της ΝΑ. Αττικής. Τόσο τους παράλιους (Ραφήνα, Άρτεμις, Βραύνα, Πορτοράφη, Αυλάκι, Κακή Θάλασσα, Δασκαλειό, Τουρκολίμανο, Βγκέθι, Λεγραινά, Ανάβυσσο, Σαρωνίδα κ.ά., μέχρι και τη Βάρκιζα). Την ίδια εξαίρεση κάναμε και για τους πρόσφατους οικισμούς της ενδοχώρας (Γαργηττός, Σταυρός, Αυλών, Γέρακας, Πικέρμι, Κάντζα, Γλυκά Νερά, Καρελάς, Πέτα, Πλάκα, κ.ά.). Και τούτο, γιατί οι κάτοικοί της, σε μεγάλη πλειοψηφία, δεν είναι ντόπιοι, κάτι που μπορεί να μπερδέψει την έρευνά μας και να αποπροσανατολίσει τον αναγνώστη και τον αυριανό μελετητή.

— Από τα επώνυμα εξαιρέσαμε όλα τα σύνθετα, όσα δηλαδή είναι διπλά και τα οποία έχουν ως πρώτο συνθετικό ένα επίθετο ή κάποιο χαρακτηριστικό, όπως π.χ. εκείνα που αρχίζουν από τα: κοντός, μακρύς, κουτσός, κουλός, χονδρός, μαύρος, κ.ά. Αλλά κι από αυτά που αποτελούνται από δυο ονόματα, άσχετο αν είναι ελληνικά (Νικολο-γιάννης) ή αρβανίτικα (Δεδε-γκίκας), αρβανιτοελληνικά (Κολια-βασιλης) ή ελληνοαρβανίτικα (Πετρο-λιάγκης). Εξαίρεση (κι αυτή όχι τέλεια) κάναμε μόνο για όσα (σύνθετα) επώνυμα αρχίζουν από το χατζής και παπάς. Μερικά απο τα τελευταία τούτα σύνθετα σημειώνονται στα (βαφτιστικά) ονόματα του πίνακα Ι με την ένδειξη Π'' (=Παπα-τάδε) και Χ'' (=Χατζη-δείνα).

Αλλ' ας μπορούμε στο κυρίως θέμα μας.

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΩΝΥΜΩΝ

Θα ξέφευγε από το σκοπό της παρούσας εργασίας η αναφορά τόσο στη λέξη, όσο και στους τρόπους σχηματισμού των αρχαίων Ελλήνων. Γιατί και η απλή συμπερασματική ανάγνωση και ταξινόμηση είναι αρκετή για να συμπληρώσει όχι μόνο τους προγενέστερους, μα και όλους τους άλλους μεταγενέστερους λαούς. Γι' αυτό το θέμα, ο αναγνώστης παραπέμπεται αλλού (Λεξικά. αρχ. Έλληνες, βιβλιογ.).

Ο τρόπος ζωής, η νοοτροπία, η θρησκεία, η διανόηση και τα συστήματα διακυβέρνησης απο το χωρίς προηγούμενο εκρηκτικό και πολυδιάστατο αρχαιοελληνικό πολιτιστικό και διανοητικό εκείνο άλμα, παρόλο που αφήνει άφωνο το σημερινό άνθρωπο, δεν μπορεί να συσχετισθεί με το θέμα μας. Βέβαια, υπάρχουν ομοιότητες. Αλλά και διαφορές. Π.χ. υπήρχαν επώνυμα πόλεων, από θεούς ημίθεους ή βασιλιάδες (Αθήναι, Απολλωνία, Ηράκλεια, Αλεξάνδρεια, Φιλιπούπολη, κ.ά.). Οι κύκλωτες είχαν όνομα, ήσαν επώνυμοι. Το ίδιο και οι κένταυροι, το ίδιο και οι αμαζόνες.

Ύστερα, υπάρχουν ομοιότητες από το γενάρχη. Οι Πηλείδαι, Ατρεί-

δαι, Αλκμεωνίδαι, μας θυμίζουν τις φάρες, που έμειναν μέχρι τα χρόνια μας (οι Νταβαραίοι, οι Μποτσαραίοι, οι Κολοκοτρωναίοι κ.ά.).

Οπωσδήποτε δεν θα επιχειρήσουμε εδώ προέλευση, ανάλυση και υποδιαίρεση των επωνύμων των αρχαίων Ελλήνων και σύγκριση αυτών με τους νεότερους. Εδώ θα αναφερθούμε μόνο στα επώνυμα των κατοίκων της ΝΑ. Αττικής των νεότερων χρόνων. Τα επώνυμα τούτα διαιρέσαμε σε δυο μεγάλες κατηγορίες. Στα καθαρά ελληνικής προέλευσης και στα υποτιθέμενα ξένης (αμφισβητούμενης) αλλά συζητούμενης προέλευσης.

Α' Επώνυμα ελληνικά

Τα επώνυμα της κατηγορίας αυτής υποδιαιρούνται επίσης σε δύο μεγάλες κατηγορίες: 1) στα επώνυμα που προέρχονται από το βαφτιστικό (χριστιανικό) όνομα και 2) στα λοιπά ελληνικά επώνυμα.

Ι. Επώνυμα από βαφτιστικό όνομα.

Τα αποτελέσματα βρίσκονται στον πίνακα Ι.

Από όλα τα χριστιανικά ονόματα (στα οποία περιλάβαμε και εκείνα της Παλαιάς Διαθήκης), μόνο 51 ντόπιων κατοίκων βρέθηκαν να υπάρχουν σήμερα στη ΝΑ. Αττική. Ο αριθμός αυτός είναι ο ελάχιστος δυνατός, δεν επιδέχεται δηλαδή παρακάτω συμπίεση. Αντίθετα, δεν αποκλείεται καθόλου (ή μάλλον θα πρέπει να θεωρηθεί σαν βέβαιο) να παραλείφθηκαν μερικά. Οπωσδήποτε, αυτή η προς τα πάνω απόκλιση είναι στατιστικά όχι αξιοσημείωτη, τόση ώστε να επηρεάζει τα τελικά αποτελέσματα.

Από τον παραπάνω πίνακα Ι μπορούν να εξαχθούν τα εξής βασικά συμπεράσματα:

α') — Ότι το επώνυμο προέρχεται από το χριστιανικό όνομα εκείνου, που ο γιος το κληρονόμησε σαν επώνυμο και που, από δω και πέρα, θα μεταβιβάζεται στις γενιές των απογόνων του. Όχι λίγα από τα επώνυμα της κατηγορίας αυτής ανάγονται στους καιρούς της υποτέλειας και είναι πιστή αντιγραφή των ανάλογων των ελληνικών κλασικών χρόνων (Δημοσθένης ο Δημοσθένους, Ξενοφών Γρύλλου κλπ.)

γ') — Ότι αργότερα, για αντιδιαστολή συνωνυμίας, προστέθηκε το όνομα του πατέρα και, αργότερα το διπλό όνομα του πατέρα που κόλλησε στο αρχικό και έγινε ένα. Έτσι, ο Μήτσος του Νικολο-Θανάση έγινε Δημήτριος Νικολοθανάσης και από δω και πέρα ο απόγονός του θα φέρει αυτό το επώνυμο. Όμως καμια φορά, το συγκολλημένο επώνυμο δεν εμφανίζεται και αντ' αυτού υπάρχει ένας σιδηρόδρομος 4 ονομάτων [ο (Γιαν)Νάκος του Κώτσ(ου)-Σπυρο-Σταύρο, ο Τάσης του Κώτσ(ου)-Τάσ(ου)-Λιά].

δ') — Αν το παραπάνω σχήμα δεν ήταν αρκετό και εφόσον το παρωνύμιο ήταν πολύ διαδομένο τότε, για χάρη συντομίας, επιστρατεύονταν το παρωνύμιο για να ξεκαθαρίσει την κατάσταση. Σαν παράδειγμα, οι πολυπλη-

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

Τα επώνυμα από βαφτιστικά όνομα στους δήμους και κοινότητες της ΝΑ. Αττικής.

α/α	ΟΝΟΜΑ	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΛΛΗΝΗ ΣΠΙΤΑ	ΠΑΙΑΝΙΑ	ΚΟΡΩΠΗ	ΜΑΡΚ/ΛΟ	ΚΕΡΑΤΕΑ	ΚΑΛΥΒΙΑ	ΚΟΥΒΑΡΑΣ
		Αγγελός		+	+		+	+	
1)	Άγγελος	Άγγελο	+				+	+	
		Αδάμ			+				
2)	Αδάμ	Αδάμης					+	+	
		Αθανάσιου		+ και Π''			+	+	
3)	Αθανάσιος	Θανάσης		+			+ και Π''		+
		Νάσος				+			
4)	Αλέξανδρος						+		
5)	Αλέξιος	Αλέξiou					+		
6)	Αναστάσιος	Αναστασιου + (Αγγέτρι)		+	+	+	+	+	
		Ανδρέου	+						
7)	Ανδρέας	Ανδρίκου	+				+		
8)	Αντώνιος	Αντωνίου		+	+	+	(+) ²		
		Αποστόλης							
9)	Απόστολος	Αποστόλου Αποστολιου		+	Παλαιά		(+) ²	+	
		Αργύρης					+		
10)	Αργύριος	Αργυριου			+				
		Βασιλέως					+		
11)	Βασίλειος	Βασιλέως (ex Κρήτης)	?				+	+	
		Γεώργιος	+	+ Παλαιά Χ''		+ και Π''	+ και Π''	+	+
		Γέγος							+
12)	Γεώργιος	Γεωργέως	+	+	+	+	+	+	
		Γεωργίου		Π''			+		
		Γεωργίου			+		+		
13)	Γρηγόριος	Γρηγορέως Δημητρίου	+	Π''	+	+ και Π'' + και Π''	+	+	+

θείς Δαβαραίοι του Λιόπεσι φέρουν τα παρατσούκλια Φυτίλης, Αλής, Γκατζούνης, Καλιαφάκης, Τρίτσης, Κυνηγός, Μάτσης κ.ά. Έτσι, για συντομία, ο Σταύρος του Μήτσο του Σταύρου του... Δάβαρη γίνεται, απλά, ο Σταύρος του Μήτσο-Αλή. Με την ευκαιρία της συντόμευσης, το ίδιο επώνυμο σταματάει σε ένα σπάνιο, προσδιοριστικό, και συνήθως αρχαιοελληνικό όνομα κάποιου προγόνου, που παίρνει τη θέση του παρωνυμίου και πολλές φορές και αυτού του επωνύμου. Π.χ. ο Κίτσος του Μήτσο-Λεωνίδα (εν. Δάβαρης). Ο Βασίλης του Κώτσο(ου)-Αριστείδη (εν. Δάβαρης).

ε') — Συγκρίνονται τα επώνυμα της κατηγορίας αυτής με ανάλογα από διάφορα έγγραφα (π.χ. πράξεις παλαιών νοταρίων σε σχέση με μεταγενέστερους, δημοτολόγια, ιδιωτικά συμφωνητικά κ.ό.) παρατηρούμε τα εξής: ότι δηλαδή, από τα ονόματα εκείνα που έγιναν επώνυμα, όσα βρίσκονται στην ονομαστική (π.χ. Ανδρέας, Αποστόλης, Γιάννης, Βασίλης, Σπύρος, Σταμάτης, κλπ.) είναι παλαιότερα των αντίστοιχων στη γενική (δηλαδή Ανδρέου, Αποστόλου, Ιωάννου (ή Γιαννάκου), Βασιλείου, Σπύρου, Σταματίου κ.ά.).

στ') — Από πρώτη ματιά διαπιστώνει κανείς ότι τα επώνυμα της μεγάλης τούτης ομάδας δεν έχουν την ίδια συχνότητα «από χωριό σε χωριό». Παρουσιάζεται δηλαδή μια διάφορη κατανομή, άλλοτε κραυγαλέα και άλλοτε δυσδιάκριτη. Πιο συγκεκριμένα:

— Δεν υπάρχει σήμερα επώνυμο (παλαιού ντόπιου) που να απαντιέται σε όλους τους αναφερόμενους δήμους ή κοινότητες.

— Ότι τα επώνυμα από τα ονόματα (με τις μικρές τους παραλλαγές) Γεώργιος, Δημήτριος, Ιωάννης, Νικόλαος, Πέτρος τα βρίσκει κανείς σε έξι ή επτά (από το σύνολο των οκτώ) δήμους ή κοινότητες, κάτι που θα ανέμενε ίσως κανείς, επειδή τα ονόματα αυτά είναι «κοινά» —είναι περισσότερο από τα άλλα διαδομένα. Εξαιρέση εδώ κάνει το επώνυμο Σιδέρης (παλαιότερα συχνό σαν Σίδερης) από το όχι συνηθισμένο όνομα Ισίδωρος.

— Άλλα επώνυμα —όχι ευάριθμα, τα συναντάει κανείς— σε 4 ως 5 (από τα οκτώ) «χωριά», όπως τα προερχόμενα από τα ονόματα Άγγελος, Βασίλειος, Ηλίας, Κων/νος, Σταμάτιος και Αντώνιος, Παναγιώτης, Χριστόδουλος.

— Το μεγαλύτερο αριθμό «γηγενών» επωνύμων βρίσκουμε σε τρεις από τους οκτώ δήμους (Αδάμ, Αθανάσιος, Αλέξιος, Ανδρέας, Θεόδωρος, Κυριάκος, Λάμπρος, Λουκάς, Μαρίνος (ης), Μιχαήλ, Παντελεήμων, Πανουργιάς, Σωτήριος, Φίλιππος, ενώ λίγα σχετικά επώνυμα βρίσκονται σε δύο μόνο δήμους (Αναστάσιος, Απόστολος, Αργύριος, Ελευθέριος, Μάρκος, Σπυρίδων).

— Σε ένα μόνο δήμο ή κοινότητα βρίσκει κανείς επώνυμα-παράγωγα από το χριστιανικό όνομα (Αργύριος, Γρηγόριος, Εμμανουήλ, Ευάγγελος, Ευστράτιος, Θεοχάρης, Μελέτιος, Παρασκευάς, Προκόπιος, Στέργιος, Στέφανος, Φώτιος).

— Τέλος, δεν ανευρίσκονται, δεν υπάρχουν δηλαδή σε κανένα δήμο ή κοινότητα (και αν υπάρχουν θα αποτελούν εξαίρεση) τα επώνυμα παλαιών κατοικοδημοτών που σχηματίζονται από τα ονόματα Αλέξανδρος (κάτι που ξενίζει εδώ, αφού υπάρχει το αντίτιχο Λέκ(κ)ας), Ασημάκης, Βλάσιος, Γαβριήλ, Διονύσιος, Ευγένιος, Ευτύχιος, Θωμάς, Λάζαρος, Μηνάς, Σάββας, Στυλιανός, Τριαντάφυλλος, Χριστόφορος).

— Εδώ θα κατατάξουμε και μερικά σύνθετα επώνυμα που, ενώ το δεύτερο συνθετικό τους κάνει έλλειψη σε όλα τα χωριά, υπάρχει σε ένα (π.χ. Παπα-Χαραλάμπους) ή που, σε ένα χωριό, το δεύτερο συνθετικό (βαφτιστικό όνομα) δεν υπάρχει μόνο του σαν επώνυμο, υπάρχει σαν σύνθετο (π.χ. Παπα-Χρήστου στα Σπάτα και Κορωπί, Χατζησταμάτης στην Παιανία).

ζ') Εδώ τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε τη σχετική ένδεια των γυναικωνυμικών επωνύμων, σε αντίθεση με τα ανδρωνυμικά. Πρόκειται για βαφτιστικά ονόματα, κατά πάσα πιθανότητα μητρωνυμικά. Εμείς τουλάχιστο δεν βρήκαμε παρά μόνο δύο. Το Παγώνας (από το όνομα Παγών) στην Παιανία και το Ζωίτσας (από το Ζωίτσα, υποκοριστικό του Ζωή) στο Κορωπί. Ένα ακόμη, προφανώς μητρωνυμικό, από το Μαρίνης (γενική του Μαρίνα) και ένα, τέλος, που έσβυσε στην Παιανία, το Λένας. Και τέλος —γιατί όχι;— και αυτό τούτο το Πανουργιάς, (από το Πανωραία-Πανώρα) στο Μαρκόπουλο και Κερατέα, αφού γνωρίζουμε τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες βαφτίστηκε ο σπλαρχηγός του Εικοσιένα. Άνορθόδοξα, ίσως, τα γυναικωνυμικά τούτα δεν τα συμπεριλάβαμε στον αύξονα αριθμό του πίνακα I.

η') Αξίζει επίσης να υπομνησθεί η εμφανής έλλειψη επωνύμων που προέρχονται από βαφτιστικά ονόματα, έστω και αν αυτά δεν θεωρούνται σαν αυστηρά χριστιανικά. Πρόκειται για ονόματα γνωστά από την Παλαιά Διαθήκη, όπως τα Αβραάμ, Ιακώβ, Μωυσής, Δαυίδ, Σολομών, Ησαΐας, Δανιήλ κ.ά.. εκτός δύο: του Αδάμ και του Ηλία.

θ') Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί η παντελής έλλειψη επωνύμων από βαφτιστικά ονόματα αρχαίων επιφανών Ελλήνων, όπως λ.χ. Περικλής, Δημοσθένης κ.ά.. τα οποία συναντώνται (στη γενική, φυσικά) στην Κύπρο συνήθως. Η ίδια ολοσχερής έλλειψη επωνύμων παρατηρείται και από μερικά γνωστά βυζαντινά ονόματα, όπως τα Θεοδόσιος, Θεόφιλος κ.ά.

Τελειώνοντας με τον πίνακα I θα θέλαμε να κάνουμε και μερικές ακόμη γενικές παρατηρήσεις, που ισχύουν και για τα αμέσως παρακάτω αναφερόμενα ως «λοιπά» ελληνικά επώνυμα.

ι') — Όλα ή σχεδόν όλα τα επώνυμα της περιοχής δεν καταλήγουν (το τυχόν αντίθετο αποτελεί εξαίρεση) σε: -άδης, -αίος, -άρος, -άς, -άτος, -δας, -έας, -έλης, -εύς, -ιάδης, -ίδης, -ίτης, -ίων, -όγλου, -ού, -ούδης, -πουλος κ.ά. όπως σε άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Σπάνια καταλήγουν στα χαϊδευτικά -άκης και -άκος, στις κρητικές δηλαδή και μανιάτι-

κες καταλήξει (όπως π.χ. Γιαννάκης και Γιαννάκος, Λιάκης και Λιάκος-Δημητράκης και Δημητράκος).

ια') — Στα χριστιανικά επώνυμα της ΝΑ. Αττικής δεν υπερτερούν τα δισύλλαβα, όπως τα βρίσκει συνήθως κανείς στην Ήπειρο, όπου παρατηρείται αφαίρεση μιας τουλάχιστον συλλαβής. Π.χ. ο Αθανάσιος = Νάσης-Νάτσης-Νάσιος, ο Δημήτριος = Μήτρου-Μήτσης-Μήτσου, ο Κωνσταντίνου = Κώτσης, Κότσιας, Ντίνου, ο Παναγιώτης = Πάνου-(Πα)Νούσης-Νούτσος-Νούσιας-Νότης, ο Αναστάσης = Τάσης-Τάτσης-Τάσιος, ο Χρήστος = Κίτσος-Κίτσου, ο Ιωάννης = (Γιαν)Νάκος-Νούλης και ο Γεώργιος = (Γιωρ)Γάκης, Γούλας-Γούσης-Γώγος-Λώλος-Λώλης.

ιβ') Τέλος τα (μη βαπτιστικά) επώνυμα της ΝΑ. Αττικής δεν μοιάζουν καθόλου με τα Σουλιώτικα (Ζέρβας, Δαγκλής, Σπανός, Μπότσαρης, Τζαβέλας) ή με τα ηπειρώτικα (Γρίβας, Μελάς). Γενικά, επώνυμα της Ηπείρου, όπως τα Μπόκος, Μπάκος, Μπέλλης, Μπίκας, όπως τα Ντόβας, Ντούλας, Ντόκος, όπως τα Βράνος, Βίνης, Γύρας, Γιώτης, Τζίμας, Τζέμης, Τράντας και τόσα άλλα, δεν υπάρχουν στη ΝΑ. Αττική.

II. Λοιπά ελληνικά επώνυμα

Κάτω από τούτο τον τίτλο περιλαμβάνονται όλα τα λοιπής προέλευσης επίθετα, που δεν περιέχονται στον πίνακα I. Στα επώνυμα εκείνα δηλαδή που δεν σχηματίστηκαν από το χριστιανικό όνομα.

Ανατρέχοντας κανείς τα επώνυμα που υπάρχουν στη ΝΑ. Αττική διαπιστώνει, από την πρώτη ματιά, ότι τα επώνυμα της κατηγορίας αυτής ελάχιστα υστερούν των προηγούμενων (του πίνακα I).

Τα λοιπά αυτά επώνυμα περιέχονται στον πίνακα II και θα μπορούσαν να υπαχθούν στις παρακάτω ομάδες.

1) Στα επίθετα που μαρτυρούν τον τόπο καταγωγής. Είναι τα συχνότερα σε αριθμό. Όχι λίγα από αυτά δείχνουν ότι προέρχονται από νησιά [Θηραίος, Σεριφιώτης, (Παιανία), Ποριώτης, Μαλτέζος (Κερατέα)] αλλά και από άλλες περιοχές, όπως τα Λεβαντής (Παιανία-Κερατέα), Θηβαίος, Χασιώτης, Μεθενίτης, Σουλιώτης (Μαρχόπουλο), Καρελιώτης (Καλύβια), και ίσως Κορωνάιος και Κορωνιάς (Κορωπί, Κερατέα) με πιθανή προέλευση την Κορώνη. Τα επίθετα αυτά φαίνονται νεότερα των προηγούμενων. Όμως, τέτοιου είδους επώνυμα μπορεί να είναι ριζωμένα στην περιοχή από παλαιά, όπως π.χ. το Στουραϊτης από τον Κουβαρά. Εδώ λοιπόν, παίρνοντας αφορμή από το χρόνο εγκατάστασης αναρωτιόμαστε αν, μερικά από αυτά (με εξαίρεση εκείνα που ήρθαν σαν «γαμπροί» κι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή) αν, λέμε, μερικά από αυτά μαρτυρούν αναγκαστικά και τον τόπο προέλευσης. Είναι γνωστό ότι, στον καιρό του τούρκου, πολλοί γηγενείς κατέφευγαν στα κοντινά νησιά. Π.χ. κάποιος Χούντας από το

Λιόπεςσι, σε περιπτώσεις κινδύνων, κατέφευγε στην Τζιά. Έτσι του έμεινε το παρατσούκλι Τζιώτης, το οποίο δεν έγινε επώνυμο, όπως έγινε, ίσως, το Στουραϊτής.

2) Από κάποιο τίτλο ή εξέχουσα θέση στην κοινωνία του χωριού, όπως τα αναγνώστης, χατζής, παπάς, είτε μόνα είτε με το όνομα, σαν δεύτερο συνθετικό. Οπωσδήποτε, κάνουν τέλεια έλλειψη μεγαλύτερες θέσεις (Οικονόμος, Πρωτονοτάριος, Λογοθέτης, Έξαρχος) ή άλλοι, ξενόγλωσσοι, τίτλοι ευγενείας ή υψηλών θέσεων (Κόμης, Βαρώνος, Γκενεράλης, Πασάς, Βαλής, Γαζής).

3) Κάνει εντύπωση η μεγάλη έλλειψη επωνύμων από επαγγέλματα ή απασχολήσεις. Ιδιαίτερα σε μια περιοχή, όπου τα επαγγέλματα είναι (και ήσαν) πολλά. Θα έπρεπε δηλαδή να υπάρχουν στη ΝΑ. Αττική τέτοια επίθετα από παλαιά, τουλάχιστον τα πιο αναγκαία. Και όμως λείπουν, όπως τα Αλευράς, Αλετράς, Σιδεράς, Καροτσιέρης, Πεταλωτής, Σαμαρτζής, Γανωτζής, Καφετζής, Μπογιατζής, Βαρελάς, Κρασάς, Σιταράς, Αμπελάς, Ψωμάς, Αλμπάνης και τόσα άλλα. Το περίεργο είναι ότι τα παραπάνω επαγγέλματα —αν και καθόλου υποτιμητικά— δεν υπάρχουν παρά σπανιότατα, και στ' αρβανίτικα. Οπωσδήποτε, διασώζονται μερικά τέτοια επαγγελματικά επώνυμα (Ιατρού, Κουμπής, Λαδάς, Λυριτζής, Μαγγανάς, Ράπτης, Τσόχας, Γριζάς, Τσοπάνης, Βλάχος και ίσως μερικά άλλα ακόμη).

4) Σε μια άλλη τέλος ομάδα υπάγονται επίθετα που παρουσιάζουν μια κάποια χαρακτηριστική ιδιότητα (Δράκος, Κατσίκης, Πουλάκης, Καραμπίνης, Κοντός, Κουλός, Ορφανός, Σοφρώνης κ.ά.). Στην κατηγορία αυτή δεν θα περιλάβουμε και τα προερχόμενα από χρώματα, σαν πρώτο συνθετικό (μαύρος, άσπρος, κοκκίνης, ρούσος κ.ό.).

5) Υπάρχει τέλος ένας αριθμός επωνύμων, ελληνικής κατά κύριο λόγο προέλευσης, που δεν ανήκει στις παραπάνω ομάδες. Και δεν ανήκει γιατί, για μας τουλάχιστον, είναι άγνωστη η ετυμολογία. Θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε ομάδα των ακατάταχτων, μέχρι σήμερα, των αταξινόμητων επωνύμων, ακόμη και όταν η ερμηνεία τους είναι αμφίβολη και, το σπουδαιότερο, παρακινδυνεμένη.

Εικάζουμε ότι μερικά από αυτά τα επώνυμα ήταν αρχικά παρωνύμια, τα οποία η έντονη «εξαλλαγή» μεταμόρφωσε ολότελα. Πολλές φορές η αλλοίωση αυτή της λέξης είναι σκόπιμη, επειδή δηλώνει κάτι που προξενεί αηδία ή ντροπή, αν συνδέεται π.χ. με γεννητικά όργανα ή άλλες ακατανόμαστες λέξεις. Άλλοτε πάλι η παραφθορά (με την αφαίρεση ή την αντικατάσταση ή την προσθήκη ακόμη και ενός γράμματος σε μια λέξη-παρωνύμιο) αλλάζει τελείως την έννοιά της, καθιστώντας την προέλευσή της αμφίβολη, διφορούμενη, άγνωστη, μυστηριώδη... Το θέμα παίρνει μεγαλύτερη διάσταση, αν η έρευνα για το έτυμο μεταφέρει τη λέξη σε μια άλλη γλώσσα ή διάλεκτο, ιδιαίτερα σε μια δίγλωσση περιοχή. Θυμάμαι, στην Παιανία, κάποιον Τάκη, με το παρωνύμιο Τσουρουγκλιάτης. Όλοι οι επι-

ζώντες φίλοι του (από τα παιδικά τους χρόνια) με βεβαίωναν ότι τον «έβγαλαν» έτσι επειδή είχε μεγάλο, μακρύ πέος (=Τσουνε-γκλιάτῆ στ' αρβανίτικα). Και επειδή ήταν ντροπή να τον αποκαλούν έτσι (το άκουγαν και τα κορίτσια και οι αιδημονούσες νέες γυναίκες), αντικατέστησαν το νι του πρώτου συνθετικού με το ρω και, από δω και πέρα... δεν τρέχει τίποτα! Το τσουνε έγινε τσούρε. Αλλά η παραμόρφωση δεν σταματάει ως εδώ. Γιατί και το δεύτερο συνθετικό είναι νόθο. Το γκλιάτι είναι, στ' αρβανίτικα, παραφθορά του αλβανικού γκιάτι (χωρίς λάμβδα). Αναφέραμε εκτεταμένα τα παραπάνω γιατί αναλογιζόμαστε (τώρα που τα αρβανίτικα στη ΝΑ. Αττική είναι πια παρελθόν και terra incognita για τους νέους) πόσα προβλήματα θα έχει να αντιμετωπίσει, σε ανάλογες περιπτώσεις, ο αυριανός μελετητής στην έρευνά του και από πού θα «αρυσθεί» την πηγή, αφού κι αυτή ούτε και στα γραπτά υπάρχει.

Οπωσδήποτε, υπάρχει δυσκολία ετυμολογίας και στα αμιγή ελληνικά επώνυμα. Ένα τέτοιο είναι και το Νέρας στα Καλύβια. Κάποιος από τους Σωτηρίου (αρχικό επώνυμο) αποσπάστηκε και πήρε αρχικά το προσωνύμιο, που είναι μητρωνυμικό. Μια νέα, «εκπάγλου καλλονής» —αληθινή νεράιδα— παντρεύτηκε κάποιον Σωτηρίου. Τα παιδιά της, τα έλεγαν «της νεράιδας». Και επειδή αυτό χτυπούσε «άσχημα» —να είσαι δηλαδή νεραϊδογεννημένος, έγινε συγκοπή της ουράς της λέξης και έτσι, όλα πήγαν καλά. Οι απόγονοί της, ωραίοι ως επί το πλείστο, δεν ήσαν της νεράιδας, αλλά της «νέρας». Δεν πιστεύουμε να υπάρχει εδώ συσχετισμός μεταξύ Νέρας και Νεράτας Σαρτούρου που αναφέρει ο Σάθας (αρ. βιβλ. 74, σελ. 672).

Παρόλα τα παραπάνω υπάρχει πρόβλημα στην αναζήτηση του ετύμου μιας λέξης, και στην προκειμένη μας περίπτωση, ονοματολογικό. Υπάρχουν τα γνωστά, τα άγνωστα, τα ακαθόριστα. Υπάρχουν όμως και τα επιδεχόμενα δύο ή και περισσοτέρων ερμηνειών, όπως τα παρακάτω: το Γέγος (ίσως συγκοπή του Γε(ώρ)γος), το Γούλας (μάλλον σύντμηση του υποκοριστικού Γεωρ-γούλας και όχι από τον πρόλοβο, τη «γούλα»), το Κάκκαρης (που τα δύο ταυ προσανατολίζουν στο κακκαρίζω = φλύαρος ή έστω κόκκορης, μάλλον απίθανο), το Μαντάλας (ίσως από τον κατασκευαστή του μάνταλου της αυλόπορτας ή κάτι άλλου παρόμοιου). Για μας τουλάχιστον, παραμένουν άγνωστα ακόμη τα Μερτύρης, Μαργώνης. Δεν επιχειρούμε ετυμολογία, αλλά να!, μπαίνουμε στον πειρασμό να υποθέσουμε ότι το Μερτύρης μπορεί να έχει κάποια σχέση με το μάρτυρας και το, επίσης από την Παλλήνη και Κερατέα επώνυμο Μαργώνης, να προέρχεται από το ρήμα μαργώνω (θα θυμόσαστε ίσως τη λέξη από το διήγημα του Παπαδιαμάντη «Στο Χριστό, στο κάστρο, » —που σημαίνει κρυώνω, εκτός αν προέρχεται από το μαργαίνω και μαργώ = μαίνομαι. Το Αλ(λ)αγιάννης (Μαρκόπουλο) θα πρέπει να αναζητηθεί από το αλ(λ)α ή άλλος ή κυρίως, σε κάποιο πρώτο συνθετικό ξενικό που ίσως παραφθάρηκε π.χ. το αραβικό άρθρο Αλή ή το Αλή-Γιάννης. Και εδώ συμφωνούμε με την άποψη των

Αλαγιάννηδων του Μαρκόπουλου (π.χ. του Δημ. Αλαγιάννη). 'Ότι δηλαδή κάποιος Γιάννης ήταν βραδυκίνητος ή τεμπέλης και οι γύρω του του έλεγαν το αρβανίτικο «χάλα» που σημαίνει κουνήσου, κάνε γρήγορα, Γιάννη, απ' όπου και (Η)Αλαγιάννης. Για το επώνυμο Μέγγουλης, επειδή το βρίσκουμε και σαν Μέγκουλας νομίζουμε ότι είναι, ποιος νομίζετε; ίσως ο Μέγκλας, ο made in England!!! Για τα Πετούρης (Μαρκόπουλο) και Κανάβης (Παιανία) καθώς και για μερικά άλλα, τα αφήνουμε στους ενδιαφερόμενους και στους επαΐοντες. 'Όπως με ευχαρίστηση, και κυρίως με ανακούφιση, ευχόμαστε να δούμε μερικά από τα εδώ γραφόμενα να επιβεβαιώνονται και άλλα να ανατρέπονται ή να διασκευάζονται, να τροποποιούνται...

Β' Επώνυμο πιθανολογούμενης ή αμφισβητούμενης ελληνικής προέλευσης.

Για το θέμα τούτο κάνουμε από τώρα μια διευκρίνιση: ότι ο τίτλος «πιθανολογούμενης ή αμφισβητούμενης» προέλευσης είναι αδόκιμος, όχι άξιος αποδοχής. Και τούτο γιατί πίσω από κείνο τον όρο βρίσκουμε, όχι σπάνια, να κρύβεται κάτι το ελληνικό. 'Όμως, δεν μπορέσαμε να κάνουμε αλλιώς. Έτσι διαλέξαμε, από πλευράς ορολογίας, το καλύτερο από τα χειρότερα.

Ας πάρουμε μερικά παραδείγματα, αρχίζοντας από τα πιο απλά, τα αυτονόητα. Ο Σίνας, και χωρίς ετυμολογία, μιλούσε ελληνικά, και σκεπτόταν το ίδιο. Αλλιώς δεν θα άφηνε και την περιουσία του στην Ελλάδα. Αλλά το σπουδαιότερο: γιατί τόσοι και τόσοι επώνυμοι κι ανώνυμοι αγωνιστές του '21 ήρθαν από τον αλβανικό χώρο για ν' αφήσουν το αίμα τους ή και τα κόκκαλά τους στο ελληνικό έδαφος; μήπως ήσαν μισθοφόροι ή μήπως τους εξανάγκασε κανείς;

Και τώρα, ας περάσουμε σε κάτι άλλο... Π.χ. το επώνυμο Μπέης δε σημαίνει ότι ο άνθρωπος που το έφερε ήταν κανένας Τούρκος μπέης που αλλαξοπίστησε και προτίμησε να γίνει ραγιάς, Ρωμιός. Γιατί τότε, κατά την ίδια λογική, θα πρέπει να είναι Τούρκοι και όσοι φέρουν τα επώνυμα Αγάς, Πασάς, Βεζύρης, Μπαϊρακτάρης, Σπα(χ)ής, Τσαούσης, Κεχαγιάς, Δέγλερης κλπ.

Ένα άλλο ακόμη παράδειγμα επωνύμου που υπάρχει στη Μεσογαία —Σπάτα και Μαρκόπουλο— είναι το επώνυμο Φράγκος. Αν λοιπόν υποθέσουμε ότι ο φέρων το επώνυμο τούτο είναι πράγματι φράγκος την καταγωγή, τότε, όλοι οι παρακάτω τι θάπρεπε να είναι; κρατήστε την αναπνοή σας. αν και πολύ λίγες μόνον παραλλαγές του επωνύμου τούτου ση-

μειώνουμε, με τα: Φράγκας, Φραγκιάς, Φραγκίστας, Φραγκούδης, Φραγκάκης, Φραγκέας, Φραγκιάδης, Φραγκίδης, Φραγκούλης, Φραγκιαδάκης..., και πάει λέγοντας. Χώρια τα σύνθετα του Φράγκος με χριστιανικά ονόματα (Φραγκο-Αλέξης, Αντώνης, Γιάννης, Μανόλης, Πανάγος κλπ.). Στα παραπάνω τώρα, αν προσθέσουμε και τα επώνυμα Αμερικάνος, Αλβανός, Γερμανός, Γάλλος, Ολλανδέζος, Ρωμαίος... Ε! (μεταξύ μας) ας σταματήσουμε ως εδώ, μη μας ακούσει και κανένας σύγχρονος... Φαλμεράγιερ!!

Αν κάναμε αναφορά σ' αυτά τα λίγα παραπάνω (τα τούρκικης δηλαδή, φράγκικης αλλά και λοιπής λεκτικά, ξένης προέλευσης) παραδείγματα είναι για να καταδείξουμε ότι, σύμφωνα με τη λογική του παράλογου, πρέπει να το πάρουμε απόφαση ότι οι μισοί Έλληνες είναι Τούρκοι και οι άλλοι μισοί φράγκοι. Χώρια οι περισσευόμενοι... Δεν θα υπήρχε δηλαδή χώρος που να βάζαμε όλους αυτούς τους ανθρώπους σ' αυτό τον τόσο μικρό τόπο που λέγεται Ελλάδα!

Όμως, ας ξαναγυρίσουμε στα χωράφια μας...

Ο αμέσως επόμενος πίνακας III περιλαμβάνει 56 επώνυμα (ξένης ή αμφισβητούμενης ξένης προέλευσης) που υπάρχουν από παλαιά στη ΝΑ. Αττική. Ο πίνακας, με τη στενή έννοια, δεν θεωρείται αριθμητικά πλήρης, επειδή λείπουν ελάχιστα και δευτερεύουσας σημασίας επώνυμα, που υπάρχουν στην περιοχή. Εξαιρέθηκαν όμως από τον πίνακα, γιατί είναι απατηλά και μπορούν να ανατρέψουν τα τελικά συμπεράσματα. Η εξαίρεση έγινε για τους παρακάτω λόγους: α) επειδή, σε μερικά από αυτά τα επώνυμα η προέλευση είναι γνωστή, ότι δηλ. είναι οπωσδήποτε μέτοικοι, αυτό είναι βέβαιο, β) επειδή ένας αριθμός τους βρίσκεται σε τόπους όχι «καθαρά» αρβανίτικους, όπως π.χ. η Παλλήνη, και γ) επειδή, σύμφωνα με τα παραπάνω, οι υπόλοιποι κάτοικοι δεν εκπροσωπούν παρά ένα πολύ μικρό μέρος του συνόλου των επωνύμων. Μολαταύτα, θέτουμε υπόψη του αναγνώστη και τα επώνυμα της κατηγορίας αυτής, κάνοντας ξέχωρη μνεία. Εμείς τουλάχιστο, σκεφτήκαμε ότι ο τρόπος αυτός εξυπηρετεί καλύτερα τη μελέτη, χωρίς δηλαδή συχνές και ενοχλητικές παρεμβολές.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, λοιπόν, παραθέτουμε στον πίνακα III τα 56 επώνυμα της κατηγορίας αυτής. Και, με βάση τον αριθμό τούτο, θα επεκτείνουμε την έρευνά μας σε άλλες περιοχές, με άλλους πίνακες.

Όπως δείχνει ο πίνακας, τα επώνυμα κατατάχθηκαν και εδώ κατ' αλφαβητική σειρά και με αύξοντα αριθμό. Περιλαμβάνει τα τότε χωριά από την Πεντέλη ως την Κερατέα, από βόρεια δηλαδή ως νότια έτσι ώστε το ένα χωριό (άσχετα με τον πληθυσμό του) να βρίσκεται κοντά στο άλλο, «αλυσιδωτά».

Τα «χωριά» αυτά είναι, κατά σειρά: η Κοινότητα Παλλήνης (πρώην

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ

Τα βέβαια, πιθανολογούμενης ή αμφισβητούμενης προέλευσης αρβανίτικα ετώνυμα στη ΝΑ. Αττική. Συχνότητα και σύγκριση μεταξύ των δήμων της.

α/α	ΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΛΛΗΝΗ	ΣΠΑΤΑ	ΠΑΙΑΝΙΑ (Μέθανα)	ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟ	ΚΕΡΑΤΕΑ	ΚΑΛΥΒΙΑ	ΚΟΥΤΒΑΡΑΣ
1)	Γκίσιος	+	+	+	+	+	+	+
2)	Γκίνης (και -ος)							
3)	Γκινισάτης		+	+				
4)	Γκικόσιος			+				
5)	Γκλιάτης				+			+
6)	Γκούμιος						+	
7)	Δάβαρης (και Ντ-)			+	+			
8)	Δαρεμάς							
9)	Δέδες (και Ντ-)	+	+	+	+	+	+	+
10)	Δήμιος	+			+			
11)	Δρίσιος				+			
12)	Καλαφούτης		+	+				
13)	Κανάκης	+						
14)	Κιμπεζίης	+		+	+			
15)	Κιούσης			+	+			
16)	Κόλ(λ)σιος (και Κολιάς)			+	+	+	+	
17)	Κοροβέσιος					+		
18)	Κοτζιάς (και Γχο-)	+		+				
19)	Λέκ(χ)σιος		+	+				
20)	Λιάγκης (-ας και -γγής)				+	+	+	+
21)	Λιάπτης							
22)	Λιούμιος					+		
23)	Λούντζης (και Λι-)			+				
24)	Μάδης			+				
25)	Μάρας (και -ης)			+	+			
26)	Μαργέτ(τ)ής (και -ελής, -ετας)		+	+	+	+		
27)	Μέξης (και -ας)							
28)	Μίγιος (και -ος)			+				

Χαρβάτι), οι Δήμοι Σπάτων, Παιανίας (πρώην Λιόπεσι), Κορωπίου, Μαρκόπουλου, Κερατέας και, τέλος, οι Κοινότητες Καλυβίων και Κουβαρά.

Από τον πίνακα III μπορούν να εξαχθούν τα παρακάτω:

α) Ότι το επώνυμο Γκίκας κυριαρχούσε σε όλους τους δήμους και κοινότητες της ΝΑ. Αττικής αν και, σε μερικούς τότε οικισμούς (π.χ. Λιόπεσι, σημερινή Παιανία) η προέλευση έστω κι από παλαιά, είναι γνωστή (Μέθανα).

β) Αρκετά συχνά απαντιούνται τα επώνυμα Πρίφτης, Γκίνης και Δήμας (σε 5 ως 6 δήμους).

γ) Ακολουθούν τα Κόλ(λ)ιας, Μαρ(γ)ιέτης, Δέδες, Κανάκης και Κοτζιάς (σε 3 ως 4 δήμους), και, τέλος,

δ) η μεγάλη πλειοψηφία (41 στα 56 επώνυμα) βρίσκεται σε ένα ή δύο δήμους ή κοινότητες, κυρίως όμως σε ένα «χωριό» (ποσοστό που «αγγίζει» το 60% του συνόλου των επωνύμων του πίνακα III).

Αυτή η κατανομή των επωνύμων οδηγεί σε σκέψεις... Και σε απορίες...

Κάνει εντύπωση δηλαδή, γιατί άραγε μερικά επώνυμα βρίσκονται σε όλους τους οικισμούς του πίνακα III; τι ήταν αυτό που βοήθησε σ' αυτή τη διασπορά; μήπως η φτώχεια ανάγκαζε μερικούς να φύγουν από το ένα χωριό και να εγκατασταθούν στο άλλο; μήπως το επάγγελμα (π.χ. κτηνοτρόφος) παρακίνησε άλλους στο να βρουν πιο εκτεταμένους ή πιο πλούσιους βοσκότοπους και έτσι, λίγο-λίγο και με τον καιρό, τους βόλεψε πλάι από τη στάνη και την καλύβα τους να χτίσουν ένα σπίτι, μια μόνιμη πια κατοικία; ή μήπως κάποιες στενές φιλίες κατέληξαν σε προξενιά και συγγενείες, και έτσι ο ένας έφερε τον άλλον; μήπως «μπήκαν γαμπροί» σε σπίτια με μοναχοκόρες; μήπως οικογενειακές προστριβές, έριδες για κτηματικά ή κληρονομικά εξανάγκασαν μερικούς να φύγουν; Ή —ακόμη— μήπως ήταν έτσι, ανέκαθεν, τυχαίος αυτός ο καταμερισμός;...

Δεν αποκλείεται τίποτα, από τα ανωτέρω. Όμως, οι πιθανότητες των ερωτημάτων μας ενισχύονται, όταν το ίδιο επώνυμο βρίσκεται σε δύο ή σε τρία παρακείμενα χωριά. Ας μη ξεχνιέται ότι τότε, στην υποτέλεια, δεν υπήρχαν αυτόνομοι, ανεξάρτητοι οικισμοί. Ο κόσμος ήταν αραιός, σπαρμένος δώθε-κειθε, ο καθένας έχτιζε το πανάθλιο σπίτι του όπου τον βόλευε, όπου οι καιροί του επέτρεπαν ή όπου οι αυθέντες του το επέβαλαν. Κοντά δηλαδή στα φέουδα, στα τσιφλίκια ή γύρω από τη φάρα του γενάρχη, για προστασία από κάθε λογής κίνδυνο και για συλλογική βοήθεια οποιασδήποτε φύσης. Αλλά και πλάι από νερό, από εκκλησία. Σχεφτόμαστε, πόσοι άραγε περίβολοι από τα μέχρι σήμερα σωζόμενα παλαιά ρημοκλήσια (χώρια από τα γκρεμισμένα) θα χρησιμοποιήθηκαν και σαν τόποι ταφής των περιοίκων;

Με την πάροδο του χρόνου, όμως, ο αραιός και διάσπαρτος πληθυσμός της υπαίθρου χώρας πλήθαινε και οι κίνδυνοι για την ασφάλειά του από τον κατακτητή, τον πειρατή, τις φούστες, μεγάλωναν. Άρχισε να συσπειρώνεται, να οργανώνεται για την καλύτερη διαβίωση και προστασία του. Οι πυρήνες των πρώτων οικισμών δημιουργήθηκαν. Οι μεμονωμένοι συνέρρεαν λίγο-λίγο στους πιο κοντινούς τους κατοικημένους τόπους. Άλλοι στον ένα, άλλοι στον άλλο. Έτσι ίσως θα πρέπει να εξηγηθεί και το γιατί, μερικά από τα πιο παλαιά ονόματα, βρίσκονται σε δύο χωριά.

Σαν παράδειγμα, οι Δαβαραίοι: Η περήφανη και από το 18ο αιώνα πολυπληθής αυτή φάρα κατοικούσε, από τις αρχές της τουρκικής κατάκτησης τουλάχιστο, στη Χαλλειδού-Καρελά, θέση στους ανατολικούς πρόποδες του κυρίως Υμηττού, μεταξύ των χωριών Κουρσαλά (Κορωπί) και Λιόπεσι (Παιανία). Γύρω στα 1600, για άγνωστους λόγους, εγκατέλειψαν το διάσπαρτο οικισμό τους και άλλοι μεν εγκαταστάθηκαν στο ένα «χωριό» οι δε υπόλοιποι στο δεύτερο. Από τότε, ρίζωσαν εκεί και δεν τους βρίσκουμε σε κανένα άλλο δήμο ή Κοινότητα της Ν.Α. Αττικής.

Αν όμως δικαιολογείται κατά κάποιο τρόπο αυτή η διασπορά των επωνύμων σε δυο-τρία ή περισσότερα χωριά με τους τρόπους που εκθέσαμε παραπάνω, θα πρέπει να αιτιολογηθεί και το γιατί μερικά επώνυμα παρέμειναν, επί αιώνες, πεισματικά ριζωμένα στο ίδιο χωριό; χωρίς δηλαδή να μετακινήθούν προς τα άλλα;

Μια ματιά στον πίνακα παρουσιάζει ενδιαφέρον. Βλέπουμε π.χ. ότι το επώνυμο Γκιόκας βρίσκεται μόνο στο Κορωπί, το Μέξης στην Κερατέα, το Μπέκας στα Σπάτα, το Πίντζος στο Μαρκόπουλο, το Χούντας στην Παιανία, το (μη αναγραφόμενο στον πίνακα) Μπουτσίνης στην Παλλήνη, για να μην αναφέρουμε και άλλα. Εδώ λοιπόν, νομίζουμε ότι οι κυριότεροι λόγοι ήσαν η συνοχή της φάρας, η σχετική ευημερία που απωθεί στην απομάκρυνση και η κάπως ανεξήγητη και μυστηριώδης εμμονή ορισμένων (ατόμων ή ομάδων περιοχών ή φυλών) να μη μετακινούνται εύκολα, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τον ενδημικό φτερωτό κόσμο ή ορισμένους «αντιτουριστικούς» τόπους. Οπωσδήποτε η φτώχεια και οι ταραχώδεις εποχές ωθούν προς τη μετακίνηση, μαζί με την έλξη προς το ευκολότερο κέρδος και, γιατί όχι; τη μίμηση (όταν, κατά τη λαϊκή ρήση, «ο ένας τραβάει τον άλλον»).

Σκεφτήκαμε ότι θα είχε ενδιαφέρον αν επεκτείναμε την έρευνά μας με γειτνιαζουσες περιοχές της ΝΑ. Αττικής. Ο κύριος λόγος είναι ο εξής: από την υποτέλεια υπήρχε συχνά ένα «πάρε-δώσε» της περιοχής με πρόσκαιρες (σε εποχές κινδύνων) μετακινήσεις του (γηγενούς) πληθυσμού προς γειτονικές άλλες απ' τη μια μεριά ή, αντίστροφα, με γειτονικούς (ξένους) πληθυσ-

σμούς από την άλλη, που ήρθαν κι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή, για διάφορους λόγους.

Στην παρούσα μελέτη μας ενδιαφέρει μόνον η πρώτη περίπτωση: η προσωρινή δηλαδή εγκατάσταση του επιχώριου πληθυσμού προς τις όμορες ή κοντινές με τη ΝΑ Αττική περιοχές. Και σαν τέτοιες, εννοούμε εκείνες του υπόλοιπου της υπαίθρου Αττικής (περιοχές τηλεφων. καταλόγων Μεγάρων, Βιλλίων, Αφιδνών και Ραφήνας) καθώς και των νησιών του Σαρωνικού που υπάγονται σήμερα στο νομό του Πειραιά (Αίγινα, Πόρος και Μέθανα, Τροιζηνία και, τέλος, Σπέτσες και Ύδρα).^(*) Ο αναγνώστης ίσως απορήσει γιατί συμπεριλάβαμε τα νησιά του Σαρωνικού στις «όμορες» περιοχές. Διότι είναι εξίσου ενδιαφέρουσες, αν όχι περισσότερο, με τις ανάλογες χερσαίες. Ο όρος γειτονικός έχει εδώ και άλλη σημασία. Την κοινωνιακή και, κυρίως, την ουσιαδέστερη: τη σιγουριά, τη διάσωση... Για να το καταλάβουμε αυτό, ας πάμε λίγο πίσω... Στην υποτέλεια, στους κινδύνους από επιδρομές, στην ασφάλεια που παρείχαν τα νησιά αυτά, πριν και κατά την Επανάσταση του Εικοσιένα. Είναι αποδειγμένο ότι πολλοί Μεσογείτες γεννήθηκαν σ' αυτά τα νησιά, βαφτίστηκαν από τους εκεί ντόπιους, βοηθήθηκαν, μεγάλωσαν, σώθηκαν. Και δε γνωρίζουμε πόσοι και ποιοι από κείνους έμειναν σ' αυτά τα μέρη και πόσοι επέστρεψαν στο πάτριο έδαφος. Οπωσδήποτε, ο πίνακας IV παρουσιάζει ενδιαφέρον. Γιατί δείχνει ότι και τα 56 βασικά επώνυμα του προηγούμενου πίνακα βρίσκονται στις γειτονικές περιοχές που αναφέρονται στον πίνακα, άλλα εδώ και άλλα εκεί.

Από τον παραπάνω πίνακα IV μπορούν πάνω στον ενθουσιασμό, να βγουν εντυπωσιακά συμπεράσματα, από τον οποιοδήποτε αναγνώστη ή ερευνητή. Και με το δίκιο του. Όμως, ας περιοριστούμε εδώ σε μερικές μόνο διαπιστώσεις: ότι δηλαδή είναι αναμφίβολο, πως η κοντινή απόσταση αφενός και οι ανάγκες ή οι κοινωνικές συνθήκες αφετέρου επέδρασαν τόσο περισσότερο, όσο ο χρόνος έπαιρνε σε μάκρος, όσο γινόταν παλαιότερος. Ειδικά μάλιστα, όταν οι δρόμοι επικοινωνίας ήσαν κοντινοί και ακίνδυνοι. Όμως, υπάρχουν και εδώ μερικά ερωτήματα. Ένα από αυτά, το ξαναλέμε, είναι το γιατί μερικά από τα επίθετα του πίνακα να μένουν πεισματικά

(*) — Ο τηλεφων. κατάλογος (1982) των νησιών δεν χρειάζεται επεξήγηση, σε αντίθεση με τις χερσαίες περιοχές. Συγκεκριμένα:

— Ο τηλεφων. κατάλογος Μεγάρων περιλαμβάνει: Αλεποχώρι, Μέγαρο, Κινέτα, Λουτρόπυργο. Ν. Πέραμο (=Μεγάλο Πεύκο).

— Στον κατάλογο περιοχής Ραφήνας περιλαμβάνονται τα: Ραφήνα, Άγιος Ανδρέας, Άρτεμις, Γραμματικό. Ν. Μάκρη, Μαρθώνιας.

— Ο κατάλογος Αφιδνών τα: Αφιδνες (Κισύρα). Βαρνάβας, Αυλώνα, Καπανδρίτι, Χαλκιδύτσι. Ωρωπός.

— Στην περιοχή Βιλλίων (που υπάγονται στον τηλεφ. κατάλογο Κεντρικής-Ανατολικής Στερεάς-Ευβοίας. ΟΓΕ 1981) υπάγονται τα: Βίλια. Αιγόσθενα. Σκαούρα.

ριζωμένα στον τόπο τους και να μην πάνε παραπέρα, όπως όλα τα άλλα; αλλά και ο αντίποδας της απορίας, τι ήταν εκείνο που έκανε μερικά επίθετα να βρίσκονται σε όλες τις γειτνιαζουσες με τη ΝΑ. Αττική περιοχές; πάνω στο θέμα τούτο της συχνότητας κατανομής, ας ρίξουμε πάλι μια ματιά στον πίνακα IV, από τον οποίο βγαίνουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα, τα εξής:

α) Ότι μερικά επώνυμα (Δέδες και Λέκκας) βρίσκονται και στις οκτώ αναγραφόμενες κοντινές προς τη Ν.Α. Αττική περιοχές, του υπολοίπου δηλαδή της Αττικής και των νησιών του Σαρωνικού (Ν. Πειραιά).

β) Ότι μερικά άλλα επώνυμα (Γκίκας, Γκίνης, Δήμας και Χελιώτης) ακολουθούν, αφού βρίσκονται σε επτά —τουλάχιστο— περιοχές, πάντοτε γειτνιαζουσες με τη Ν.Α. Αττική.

γ) Αντίθετα με τα παραπάνω, όλα (ή έστω σχεδόν όλα) τα παρακάτω αναφερόμενα επώνυμα δεν βρίσκονται σε καμιά από τις γειτονικές περιοχές της υπό έρευνα έκτασης (Κιμπεζής, Λιάπης, Λούντζης, Μπάρτζης, Μπασιάκος, Μπέης, Πάσχος, Ντούνης, Πίντζος, Προκόβας, Πρόφης, Ρώμας, Σουρλαντζής, Σουρμπάτης).

δ) Μερικά πάλι από τα επώνυμα της ΝΑ. Αττικής τα συναντάει κανείς είτε στα νησιά του Σαρωνικού (Δαρεμάς, Δρίτσας, Μάδης, Χούντας), είτε στην περιοχή Μεγάρων (Πίνης, Μπέης, Πόγκας, Ρεμπούσκος), είτε στις περιοχές Βιλιών (Κοροβέσης) ή Αφιδνών (Μπερτόλης). Εδώ θα πρέπει να κατατάξουμε και τα, κατά τη γνώμη μας, παρεμφαρκμένα επώνυμα Δάβ(α)ρης στις Αφίδνες, Λιά(γ)γκης στα Μέγαρα και Μαρ(γ)ιέτ(τ)ας στην Τροιζηνία.

Με βάση τα παραπάνω θα μπορούσε να υποφιαστεί κανείς, αν μερικά τουλάχιστον από τα επώνυμα αυτά προέρχονται από μια φάρα ή αν πρόκειται μόνο για απλές συνωνυμίες. Το θέμα τούτο ίσως άξιζε να ερευνηθεί μελλοντικά. Είναι όμως τεράστιο και εξαιρετικά δύσκολο. Γιατί θα πρέπει να ανατρέξει σε γενεές γενεών, με αδιάσειστα στοιχεία, για να βρει την αρχική πηγή και να αποδείξει ότι δεν πρόκειται για απλή μόνο συνωνυμία.

Και αυτά μεν, όσον αφορά στις όμορες περιοχές, που βρίσκονται όλες στον παλαιότερα ονομαζόμενο Νομό Αττικής. Όμως η έρευνά μας δεν θα ήταν πλήρης, αν δεν την επεκτείνουμε ακόμη περισσότερο. Έτσι, με αφετηρία τη ΝΑ. Αττική, αφού συσχετίσαμε τα (υποτιθέμενα, όλα) αρβανίτικα επώνυμα με τη υπόλοιπη Αττική και Ν. Πειραιά, ξεκινήσαμε για το επόμενο βήμα. Με βάση εξόρμησης τώρα την περιοχή της Ν. Αττικής, συγχρίναμε τα ίδια επώνυμα με όμορους νομούς (Βοιωτίας, Κεντρικής και Νότιας Εύβοιας, Κορίνθου, και Άργους) έχοντας πάντοτε, σαν στήριγμα, τους αντίστοιχους τηλεφωνικούς καταλόγους του Ο.Τ.Ε. Η έρευνα όμως και πάλι δεν θα έφτανε στον τελικό μας σκοπό. Στην Ήπειρο δηλαδή, τόσο τη νότια (ελληνική) όσο και τη βόρεια (αλβανική). Αυτός ήταν και ο λόγος, που συμπεριλάβαμε στον ίδιο πίνακα και τις δύο αυτές περιοχές. Και για μεν την ελληνική πήραμε, πάλι, σαν βάση τους τηλεφωνικούς καταλόγους

των νομών Ιωαννίνων, Θεσπρωτίας, Ἄρτας, Πρέβεζας και Κέρκυρας (επειδή σ' αυτήν κατέφευγαν κατά καιρούς αρχετοί νοτιο- και βορειοηπειρώτες). Ὅσο για τη βόρεια Ἡπειρο, εἶχαμε δυσκολίες, γι' αυτό καταφύγαμε σε διάφορες ἄλλες πηγές. Ακολουθήσαμε ἔτσι ἀνάστροφη με εκείνη των αρβανιτών ἐποίκων πορεία, για την ἀνέυρεση και το συσχετισμό των ἐπωνύμων των προηγούμενων πινάκων μας. Βέβαια, η παρούσα ἐργασία θὰ ἦταν πλήρης, ἀν περιλάμβανε ὅλα τα ἀπό τους αρβανίτες κατοικηθέντα τμήματα του ἐλλαδικού χώρου. Τότε ὁμως θὰ ξέφευγε ἀπό το σκοπό μας, ἀφού θὰ ἔπαιρνε διαστάσεις γενίκευσης. Ὡστόσο, γνωρίζουμε βέβαια ὅτι στην ἐρευνά μας λείπουν μερικές περιοχές της Στερεᾶς Ἑλλάδας και της Πελοποννήσου, δρόμοι που πορεύτηκαν για την κάθοδό τους οἱ Ἀρβανίτες. Ἀλλά τούτο ἐδῶ δὲν ἐνδιαφέρει, ἀφού φτάσαμε στην (ἀρχική) πηγή. Οἱ ἄλλες περιοχές, μεσαῖοι κρῖκοι ἀλυσίδας, θὰ χρησίμευαν μόνο για συγκρίσεις και συμπεράσματα καθολικά.

Με αυτές τις σκέψεις δημιουργήθηκε ὁ πίνακας V, που παρατίθεται ἀμέσως παρακάτω.

Τα ἀποτελέσματα του πίνακα τούτου εἶναι ἐνδιαφέροντα και ἀφορούν:

α) τόσο στη συσχέτιση των ἐπωνύμων της ΝΑ. Αττικῆς με εκείνους των γύρω νομών (Βοιωτίας, Κεντρικῆς και Ν. Εύβοιας, Κορίνθου και Ἄργους),

β) ὅσο και την ἀναζήτηση των ἰδίων ἐπωνύμων στη Ν. και Β. Ἡπειρο. Ἀναλυτικότερα:

Στην περίπτωση (α) παρατηρούμε ὅτι η μεγάλη πλειοψηφία των ἐπωνύμων της ὑπὸ ἐξέταση περιοχῆς βρίσκονται, κατ' ἐλάχιστο ὄριο, και στους ἄλλους προαναφερθέντες γειτονικούς νομούς.

Πιο συγκεκριμένα:

— Ἀπό τα 56 ἐπώνυμα της ΝΑ. Αττικῆς τα 35 τουλάχιστο (62,5%) βρίσκονται στο Ν. Βοιωτίας.

— Ἀπό τα 56 ἐπώνυμα της ΝΑ. Αττικῆς τα 20 τουλάχιστο (36%) βρίσκονται στο Ν. Εύβοιας.

— Ἀπό τα 56 ἐπώνυμα της ΝΑ. Αττικῆς τα 35 τουλάχιστο (62,5%) βρίσκονται στο Ν. Κορίνθου.

— Ἀπό τα 56 ἐπώνυμα της ΝΑ. Αττικῆς τα 29 τουλάχιστο (52%) βρίσκονται στο Ν. Ἄργους.

Δηλαδή, το 54% περίπου των ἐπωνύμων (40 στα 56 κατὰ μέσο ἀριθμητ. ὄρο) της ΝΑ. Αττικῆς, κατ' ἐλάχιστο ποσοστό, ἀπαντιέται και στους τέσσερις γειτονικούς νομούς, σαν ὁ πιο συμπιεστός μέσος ἀριθμητικός ὀρος. Ὅσον ἀφορᾶ στη συχνότητα, αὐτὸ καταφαίνεται τόσο ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα, ὅσο και ἀπὸ τον πίνακα, αὐτὸν κυρίως, ἀπ' ὅπου παρατηρούμε τα ἐξῆς:

ΠΙΝΑΚΑΣ V

Συσχετισμός των επωνύμων του πίνακα III της Αττικής με πληροφόρους νομούς και με τη Νότια και Βόρεια Ήπειρο.

α/α ΕΠΩΝΥΜΟ ΑΤΤΙΚΗΣ και ΒΟΙΩΤΙΑΣ Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΑΡΓΟΥΣ (και Ναυπλίο) ΗΠΕΙΡΟΥ ΒΟΡΕΙΑΣ [Ελληνική] [Αλβανική] (και Κερκύρας)

1)	Γκίλιας	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2)	Γκίνης (-ος)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3)	Γκινισάτης	+	+									
4)	Γκιάσας (και Γκιά-)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5)	Γκλιάτης (Γκιάτ-)	+	+	;	;	;	;	;	;	;	;	;
6)	Γκούμας	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7)	Δάβαρης (Ντ-, Δάβρ-)	+	+	-αρης + Δάβρ-	?							
8)	Δαρεμάς	+										
9)	Δέδες (Ντ-)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10)	Δήμας	+	+									
11)	Δρίτσας (Ντρ- και -τσουλας, -ης)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
12)	Καλαφούτης (-άτης)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
13)	Κονάκης	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
14)	Κιμπεζής	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
15)	Κιούσης (και Κού-)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
16)	Κόλλιας (-λλας, -λιός)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
17)	Κοροβέσης	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
18)	Κοτζιάς (Γκ- και Κοντζ-)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
19)	Λέκκας	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
20)	Λιάγκης (-γκας, -άκης)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
21)	Λιάτης	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
22)	Λιούμης (Λου-)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
23)	Λούντζης (Λιου-)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
24)	Μάδης	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
25)	Μάρας (-ης)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
26)	Μαργέτι(τ)ης (-τας, -ελης)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Μαργέλης,
Μαρέτης, -ας

— Ότι μερικά επώνυμα συναντιούνται σε όλους ανεξαιρέτα τους γειτονικούς νομούς (Γκίικας, Γκίνης, Γκιοκάς, Γκούμας, Δέδες, Κόλλιας, Λέκκας, Λιάπης, Μαργέτης, Μέξης, Μίχας, Μπέκας, Πάσχος).

— Ότι, αντίθετα, μερικά άλλα της ΝΑ. Αττικής δεν απαντιώνται στους γειτονικούς της νομούς (Γκινισάτης, Δαρεμάς, Μπερτόλης, Νιαστής, Πετούρης, Πίνης, Πίντζος, Προκόβας, Πρόφης, Ρώμας, Σουρμπάτης).

— Ότι άλλα δείχνουν μεγαλύτερη συχνότητα αφού βρίσκονται σε τέσσερις νομούς (Δήμας, Δρίτσας, Κανάκης, Κιούσης, Κοροβέσης, Λιάγκης, Μπασιάκος, Μπέης, Ντούνης, Χελιώτης).

— Ότι, τέλος, άλλα επώνυμα του πίνακα V (εκτός Ηπείρου) είναι περιορισμένα αφού συναντιούνται σε ένα μόνο νομό, κυρίως στη Βοιωτία (Κιμπεζής, Λιούμης, Μάδης, Ρεμπουσκος, Σίνης).

— Κάνει εντύπωση, τέλος, ότι μερικά επώνυμα επιφανών αρβανιτών ενώ υπάρχουν σε άλλες περιοχές δεν υπάρχουν και στη ΝΑ. Αττική, αφού σώθηκαν σαν οικισμοί και σαν τοπωνύμια (Μπούας, Σπάτας, Κόκλας, Λιόσης κ.ά.). Ίσως όμως, τούτο, να έχει την εξήγησή του. Από τυχόν εξολοθρευση τους, από φυγή τους προς ασφαλέστερα μέρη, από απόκρυψη και αλλαγή του επίθετού τους...

Και τώρα ας έρθουμε στο σπουδαιότερο, κατά τη γνώμη μας, μέρος του πίνακα V. Ας δούμε δηλαδή κατά πόσο τα επώνυμα αυτά της ΝΑ. Ατ. υπάρχουν στην Ήπειρο, τόσο τη νότια (ελληνική) όσο και τη βόρεια (αλβανική). Τα αποτελέσματα είναι ενδιαφέροντα.

— Στην ελληνική Ήπειρο, από τα 56 επώνυμα της ΝΑ. Αττικής, τα 43 (ποσοστό 77%) ανευρίσκονται, πάντοτε με βάση τους τηλεφωνικούς καταλόγους καθώς και από άλλες πηγές. Το ποσοστό τούτο είναι κατά πολύ υψηλότερο από κάθε άλλο γειτονικό νομό της Αττικής, όπως εμφανίζεται στον πίνακα V.

— Στην αλβανική Ήπειρο βρήκαμε εικοσιεπτά από τα πενήντα έξι επώνυμα της ΝΑ. Αττικής (ποσοστό 48% περίπου). Και εδώ πιστεύουμε ότι ο αριθμός των επωνύμων είναι ασφαλώς πολύ μεγαλύτερος γιατί η έρευνα είναι δύσκολη, αφού η Β. Ήπειρος υπάγεται σε ξένο κράτος. Λείπουν δηλαδή και η επιτόπια εξέταση και τα σχετικά βιβλία και οι τηλεφωνικοί κατάλογοι αν υπάρχουν. Οπωσδήποτε, στηριχτήκαμε σε ορισμένα βιβλία βουλευσιολογικών, στο αλβανικό περιοδικό L' Albanie Nouvelle και σε ό-τι άλλο αλβανικό βιβλίο είχαμε στα χέρια μας.

Για να εξαντλήσουμε το θέμα μας, θα πρέπει εδώ να εγκαταλείψουμε τους ανιστούς (για πολλούς) πίνακες και να ερευνήσουμε το εξίσου σημαντικό: πέρα δηλαδή από τους αριθμούς και τα ποσοστά των επωνύμων — που μπορεί ίσως να λησθούν σαν όχι απολύτως ακριβή, σαν τυχαία — θα πρέπει να ολοκληρώσουμε την έρευνά μας και σε κάτι αλλιώς, αλλά πο-

λύ ενδιαφέρον: στο τι σημαίνουν αυτά τα επώνυμα και από που ενδεχόμενα προέρχονται. Με ένα λόγο, στην ετυμολογία τους.

Η πιθανή ετυμολογία

Γκίκας

Επώνυμο παλαιό, τουλάχιστον από το 1560 ενός χριστιανικού πριγκιπικού οίκου από την Αλβανία. Οι βλαστοί του διετελέσαν ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας (αρ. βιβλ. 5, σελ. 219//6 σελ. 367) αλλά και στρατηγοί της Ρωσίας (15, σ. 713). Για την ιστορία τους τις παραδουνάβιες χώρες πραγματεύεται η Ντόρα ντ' Ίστρια (101, σελ. 116).

Επώνυμο αρκετών βορειοηπειρωτών, ιδιαίτερα χειμαριωτών αγωνιστών, καθώς επίσης και πολλών Υδραίων και Ποριωτών προκρίτων και αγωνιστών του '21. Πολύ διαδομένο επώνυμο, κυρίως στην Ήπειρο, Στερεά και Πελοπόννησο και, αργότερα, στα νησιά του Αιγαίου (Ο.Τ.Ε.). Το επώνυμο υπάρχει, μέχρι σήμερα, στο β. ηπειρωτικό χώρο (89 έως 96).

Εκτός από επώνυμο συναντιέται, ιδίως μετά την Επανάσταση, και σαν όνομα π.χ. Γκίκας Μίνης στην Αθήνα, Γκίκας Γκολέμης από Χασιά Γκίκας Ιω. Φλώκα και, παραλείποντας πολλά παρόμοια άλλων περιοχών (π.χ. Πελοποννήσου) φτάνουμε στο Γκίκας Νικολού, από το Κορωπί.

Παραλλαγές του επωνύμου: Γκικούλης, Τζίκας, Τζικάκης, Κίκας κ.ά. Η ετυμολογία της λέξης μας είναι άγνωστη. Πιθανότατα, πρόκειται περί αυτόχθονου βορειοηπειρωτικού επίθετου. Δε νομίζουμε, πάντως, να έχει σχέση με τη λέξη Gjykatës, που σημαίνει δικαστής (88, 97, 98).

Γκίνης (και -ος)

Αρχικά όνομα, γνωστό από τους χρόνους του δεσποτάτου της Ηπείρου (Γκίνος Μπούας Σπάτας). Δύο αιώνες αργότερα (1560), όνομα ή επίθετο από το ποίημα του Μανόλη Μπλέση (56). Όνομα π.χ. Γκίνης Κράφας, Γκίνης Λαλούκας από αιώνες (in 56) καθώς επίσης και όνομα στην Ελλάδα από τον καιρό της Επανάστασης, π.χ. Γκίνης Γκόρτζιας καπετάνιος (12, σελ. 961).

Φαίνεται ότι, μεταγενέστερα, το όνομα εξελίχθηκε σε επώνυμο, π.χ. Γεωργάκης Γκίνης (71, 73α), που διατηρείται ως σήμερα (60, 61, 62, 63, 65). Παράλληλα, το επώνυμο υπάρχει μέχρι τα χρόνια μας, στη Μοσχόπολη (48α, σελ. 315) ή σε άλλες περιοχές του νότιου αλβανικού χώρου (90, σελ. 7). Εξάλλου, είναι επώνυμο και επιφανών Σπετσιοτών από το 1793 ως σήμερα (6, σελ. 399 και 7, σελ. 95, 223, 753). Το επώνυμο είναι πολύ διαδομένο, ιδιαίτερα στον άλλοτε δίγλωσσο ελλαδικό χώρο από τον οποίο

επεκτάθηκε σταδιακά και στον υπόλοιπο, αφού το βρίσκουμε και σ' αυτά τα Δωδεκάνησα (63).

Η προέλευση του επωνύμου προέρχεται από βαπτιστικό όνομα, είτε από το Γιάννης είτε από το Αργύρης, όπως τελικά αποκλίνει ο Μπίρης (56). Εμείς, χωρίς να θέλουμε να πάρουμε ξεκάθαρη θέση, θα επιθυμούσαμε να εκθέσουμε μόνο τις απόψεις μας. Απ' ότι γνωρίζουμε (στην περίπτωση που δεχόμαστε —και δεχόμαστε το βαπτιστικό όνομα— (χωρίς να λάβουμε υπόψη τις τοπικές και χρονικές προφορές, που απομακρύνουν από την πηγή) το όνομα Γιάννης είναι επικρατέστερο του Αργύρης στον ηπειρωτικό και γενικότερα σ' όλο το χριστιανικό κόσμο. Το όνομα όμως Γιάννης, στη βορειοηπειρώτικη προφορά, δεν το βρίσκουμε. Μια άλλη ένδειξη είναι ότι το Ιωάννης, Γιάννης, Γιάννος, συμπλησιάζει με την αρβανίτικη προφορά του ελληνικού γάμμα στο αντίστοιχο αλβανικό Γκ, γγ. Δηλαδή Ιωάννης → Ι(ω)άννης → Γιάννης (ος) → Γκιάνης (-ος) → Γκι(α)νης → Γκίνης (-ος). Βέβαια, υπάρχει και η άλλη άποψη: ότι δηλαδή το Αργύρης (-ιος) = ασημένιος, αργυρός —στ' αλβανικά *ergjënd* = πρόφ. *εργκίντ* → (ερ)Γκιντ, συμπλησιάζει με το Γκίνης. Επίσης (τουλάχιστον από τους Μπουαίους και τους Σπαταίους) βλέπουμε ότι το Γκίνος, σαν όνομα της επιφανούς φάρας, είναι αρχαιότερο του Αργύρης, αλλά του και του Μερκούρης και Πέτρος.

Αναρωτιόμαστε, μήπως στο αρβανίτικο βαπτιστικό όνομα άσκησε επιρροή η λατινική γλώσσα. Πραγματικά, ο άργυρος είναι *argentum*. Αλλά, ταυτόχρονα, θα πρέπει να δεχτούμε ότι το ελληνικό γράμμα γάμμα δεν υπάρχει στα λατινικά, και ότι το αντίστοιχό του είναι το Γκε ή Τζι (G). Επομένως, ο Γιάννης έγινε Τζιάνης και, αντίστοιχα, ο στ' αρβανίτικα Γκίνης έγινε Τζίνης (*Gini*). Όπως είπαμε παραπάνω, και σήμερα το G, ή Gj — ή Gh = προφέρεται Γκ, στ' αλβανικά. Κατά τον Αριστείδη Κόλλια, τέλος, το Γκίνης (-ος) προέρχεται από το αρχαιότατο όνομα Γένθιος (τηλεφων. επικοινωνία). Τέλος, χωρίς αυτό να μας επηρεάζει, υπέργηροι συγχωριανοί μου μου έλεγαν, προ πολλών ετών, ότι Γκίνης είναι ο Γιάννης.

Οι σύγχρονοι όμως Αλβανοί αποφεύγουν την κατ' ευθείαν προέλευση του ονόματος. Το πρόσφατο λεξικό της αλβανικής Ακαδημίας δέχεται για τη λέξη GJINI (ο τόνος στη λήγουσα), την καταγωγή. Από τις έξι κατηγορίες εννοιολογικής ερμηνείας της λέξης (γραμμάτων, τέχνης, γλώσσας, βιολογίας ζώων) μας ενδιαφέρουν οι δύο κατά σειρά πρώτες. Για το θέμα, από την ιστορική πλευρά σκοπούμενο, το λεξικό μας λέει ότι: 1) πρόκειται για ομάδα ανθρώπων με δεσμό αίματος είτε από μητρική είτε από πατρική καταγωγή και, 2) πρόκειται για ομάδα ανθρώπων με στενό δεσμό αίματος, αυτό που λέμε συγγενολί. Και στις δύο περιπτώσεις, φτάνουμε πάντοτε στη μία και κοινή προέλευση, στο γένος, στη φυλή, στη φάρα, στο γενάρχη. Αυτό λοιπόν σημαίνει «Γκινής». Σύμφωνα. Αλλά η λέξη Γκίνης όμως, από πού άραγε να «έλκει την καταγωγή της;»

Παραλλαγές ή προεκτάσεις του επωνύμου: Γιαγκίνης, Γκινουσάτης, Γκινάκας, Γκινάκης, Γκινάλας, Γ(κ)ινόπουλος κ.ά., πιθανότατα και το Τζίνης (από τη λατινική προφορά του Gini). Και, με κάθε επιφύλαξη, το Γκιώνης, Γκιωνάκης κ.ό. από το Ιωάννης → Γιω(ά)νης → Γκιώ(α)νης. Δεν έχουμε πεισθεί αρκετά ότι το τελευταίο τούτο και συχνότατο επίθετο προέρχεται από τον γκιώνη, το γνωστό νυχτόβιου (102) πουλί (otus scops). Γιατί τότε, προβάλλει η απορία πώς αυτή η ειδική προτίμηση σ' αυτό το πτηνό και όχι σε τόσα άλλα...

Γκινουσάτης

Βλ. Γκίνης.

Γκιόκας.

Επίθετο αγωνιστών του '21 από το Χόρμοβο και τη Χιμάρρα και, γενικότερα, από το βορειοηπειρωτικό χώρο (15, σελ. 713 και σελ. 1011., 19) επώνυμο που υπάρχει σ' αυτόν μέχρι σήμερα (90, τεύχος 2 σελ. 25, — και 92, τεύχος 2 σελ. 14 κ.ά.).

Η ετυμολογία της λέξης μας είναι άγνωστη. Κατά τον Μαμμόπουλο (35, τεύχος 42, σελ. 25) Γκιόκας, Gjók/E σημαίνει άσπρο άλογο (ή φοράδα). Το επιβεβαιώσαμε και από το ετυμολογικό λεξικό. Δεν αποκλείεται λοιπόν να δηλώνει τον «ψαρή», τον ασπρομάλλη. Στα αλβανικά επίσης η λέξη GJOK-E (88, 98, 99) σημαίνει μαστός, αλλά και στήθος, θώρακας. Μήπως να δηλώνει τον ευρύτερο άνδρα ή άνδρα με μεγάλο θώρακα; ή μήπως άραγε, λεμε εμείς, να έχει σχέση με το γιος, γιόκας → Γκιόκας;

Γκλιάτης

Από το Gjatë = μακρύς, ο μακρής, ο ψηλός. Το Γκιάτης, μετάπεσε στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα Γκλιάτης, που σημαίνει το ίδιο πράγμα. Όπως και σε όλα τα Γκ- υπάρχει και το αντίστοιχο επίθετο σε Γιάτης, Γιάτας (56 και κατάλογοι ΟΤΕ). Οι Γκλιάτης της Παιανίας προέρχονται από το Μαρκόπουλο.

Γκούμας

Επώνυμο συχνό και παλαιό, αφού το μνημονεύει ο Σάθας, αλλά και όνομα κύριο, Γκούμας Λούσης, κατά τον ίδιο (in 56). Κατι ανάλογο μνημονεύει και ο Μπίρης, π.χ. Γκούμας Ζαπάντης.

Στην Παιανία το Γκούμας είναι παρωνύμιο των Παπαμιχαήλδων. Το επώνυμο βρίσκεται σε όλη σχεδόν τη Δυτ. ηπειρωτική Ελλάδα, με προέκταση σε ορισμένα κυκλαδίτικα νησιά, Άνδρο, Κύθνο κλπ. (63). Βρίσκεται επίσης και στη Β. Ήπειρο (34, τεύχος 36, σελ. 33).

Κατά τον Μπίρη, από το Ιάκωβος, Γιακουμής. Θα ήταν πολύ τολμηρό να υποθέσει κανείς ότι η λέξη προέρχεται από τα αλβανικά: α) Gjume = ύπνος β) Gumëzhij = βομβώ, βουίζω, γ) Guman-ë = είδος ζώου και δ) Gupit-e = ίσαλος.

Δάβαρης

Παλαιό όνομα Μεσογειτών αγωνιστών του 1821 (71, 73). Έχουμε ασχοληθεί με την ετυμολογία της λέξης από το 1970 (84), χωρίς όμως να είμαστε ικανοποιημένοι από την ερμηνεία, ιδιαίτερα την ξενική, εκτός από την πιθανοφανή ρωσική Ταβάριτς = σύντροφος.

Στο πρόσφατο ετυμολογικό λεξικό της αλβανικής Ακαδημίας (88) βλέπουμε τη λέξη *Davarit* (*Davaris*) ρήμα μεταβατικό με τις έννοιες διασκορπίζω, διαλύω, διασπείρω, αλλά και αφήνω, απομακρύνω, αποσύρω.

Το επώνυμο τούτο στη Μεσογαία μας είναι άγνωστο, πριν από το 1650. Οι αφηγήσεις όλες επιμένουν ότι το επώνυμο έχει πελοποννησιακή προέλευση, ιδιαίτερα από τους νομούς Αρκαδίας και Ηλείας. Όμως, μερικές αφηγήσεις γερόντων του χωριού μου (υπεραιωνόβιων το 1950, όπως ο Σταμα-Μπούμπης, η Παγώνα του Τάσ-Λιεα κναεμζμξφκμά.) επιμένουν ότι δεν πρόκειται περί καταγωγής, αλλά περί πελοποννησιακής μεταφοράς του επωνύμου μόνο, ως ψευδωνύμου των «Μπουζαλάδων» (=Χειλάς), πριν από το 1650. Πραγματικά, το επώνυμο Μπουζαλάς το βρίσκουμε σε αυτόχθονες πολεμιστές των Τούρκων και σε συμμάχους των Φράγκων. Από αυτό ξεκινώντας, πιστεύουμε ότι το όνομα (ή το ψευδώνυμο) πρέπει να έχει σχέση με την Πελοπόννησο αφού, μέχρι το 1715, αν καλά θυμόμαστε, η χώρα αυτή βρισκόταν στα φράγκικα χέρια του Αύγουστου Ζεν.

Εμείς τουλάχιστο, αποκλείοντας τις λατινικές, τις αλβανικές ή αρβανίτικες και τις τουρκικές προελεύσεις του επωνύμου, νομίζουμε ότι το αρχικό επώνυμο ήταν Τάβαρις, όπως υπογραφόταν ο καπετάνιος. Και ότι το Τ έγινε Ντ (στον Τάβαρη → Ντάβαρη) για να καταλήξει, τελικά, στο Δάβαρη.

Σχετικά τώρα με την Πελοπόννησο, ή έστω τη Δύση. Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (15, σελ. 476, 501, 509) βρίσκουμε κάποιο λόγιο και βιβλιοεκδότη με το όνομα Δάρβαρις που, αν και βρίσκεται στη Βενετία το 1788 φαίνεται ότι έχει σχέση με τη Ζάκυνθο. Όπως ξέρουμε, το νησί αυτό είναι απέναντι από την Ηλεία και αυτή η τελευταία να συνορεύει με την Αρκαδία. Σ' αυτά λοιπόν τα μέρη θα πρέπει, ίσως, να βρίσκονται και τα ελαφρά παραλλαγμένα επώνυμα των Δαβαραίων.

Επανερχόμενοι στο Δάρβαρις, βρίσκουμε το ίδιο ονοματεπώνυμο και στη Βιέννη κατά το 1798. Και ο Βακαλόπουλος επίσης αναφέρει, κάτω από το Δάρβαρης, επωνυμία εμπορικού οίκου της Αυστροουγγαρίας κατά την Τουρκοκρατία (6, σελ. 43). Από τις ξενόγλωσσες εκδοχές, ως πιο συμπλησιάζουσα θα πρέπει να θεωρηθεί εκείνη του *Davaris*, που σι' αλβανικά σημαίνει σκορπίζω, διασκορπίζω (88, 98).

Το επώνυμο συναντιέται αυτούσιο ή με ελαφρές αλλαγές στη (παλιά συνοικία) Θήβα και τα γύρω της, στην Ήπειρο και στην Ηλεία, σαν Ντάβαρης, Ντάβρης, Δάβρης, Δαβαρτίνης, σαν Νταβαρικός και Νταβαρίνος στην Κόρινθο, σαν Δαβαρούκας στο Άστρος Κυνουρίας, σαν Νταβουρ-

τζανής στο Γύθειο, σαν Δαβαράς στη Σπάρτη κ.ό. (βλ. αριθ. βιβλιογρ. 61 και 62).

Δαρεμάς

Η ετυμολογία μας είναι άγνωστη. Ο συσχετισμός με τη λέξη (ν)ταραμάς είναι τολμηρός. Το ίδιο και με τα αλβανικά *Dar/ë* = τανάλια ή *ndarë* = χωρισμένος.

Δέδες (και Ντ-)

Επώνυμο αγωνιστών του '21, από τον Πόρο και τις Σπέτσες. Το Ντέντες μας φαίνεται παλαιότερο. Επώνυμο συχνό στον ελληνικό χώρο. Απαντιέται τόσο στη νότια όσο και στη βόρεια Ήπειρο, από παλιά (53, σελ. 169 και 34, τεύχος 36 σελ. 18 και 35, τεύχος 47 σελ. 19). Σε συμφωνία με το Μπίρη, από το Θεοδόσης. Όλοι οι παλαιοί αφηγητές μου ανέφεραν με σιγουριά την προέλευση του επωνύμου από το χριστιανικό όνομα. Παλαιό επώνυμο στα Σπάτα και νεότερο στην Παλλήνη. Τα σύνθετά του (Δεδεμάδης, Σπάτα — Δεδεγκίκας, Καλύβια, επίσης παλαιά.

Δήμας

Παλαιό επώνυμο νότιο — και βορειοηπειρωτών (29, 34 τεύχ. 37, σελ. 43 καθώς και 89 τεύχ. 6) που εξακολουθεί να υπάρχει μέχρι τα χρόνια μας. Παλαιό επώνυμο στον Κουβαρά, από τα χρόνια της Επανάστασης (71 και 73 αριθ. 409, 473, 826). Φέρεται επίσης σε παλαιές πράξεις και σαν όνομα; (73), το οποίο όμως δεν πρέπει να το λάβουμε υπόψη μας, αφού είναι προσδιοριστικό τόπου προέλευσης (Δήμας Χασιώτης και Δήμας Λιόσης).

Το επώνυμο είναι πολύ διαδομένο. Προέρχεται από το όνομα Δήμος (π.χ. ο Γέρο-Δήμος) και Δήμας, που δε νομίζουμε ότι έχει σχέση με το Δημοσθένης και το Δημήτρης.

Παράγωγα: Ντίμας, Δήμο και Δήμου (9, τεύχος 4 σελ. 17).

Δρίτσας

Επώνυμο αθηναϊκό, από παλαιά (71, 73, αρ. πράξ. 679, 687). Σαν Δρίτζας στο Μαρκόπουλο από το 1848 (85). Σαν Ντρίτζας —που είναι και το ορθότερο— επώνυμο στη Χασιά από το '21 (73).

Προέλευση: Πιθανότατα από το *Drizë-a*, που σημαίνει αγκαθωτό θάμνο, το παλιούρι ή, σε επέκταση, και λεπτά ξύλα από πρίνους και άλλους θάμνους. Ντρίτζας επομένως το αγκάθι, ο άνθρωπος που όταν τον πιάνεις σε τσιμπάει, αλλά και ο υλοτόμος λεπτών δένδρων ή θάμνων. Η γραφή της λέξης με ζεντ δικαιολογεί προφορά και με ζήτα (Δρίτζας) ή ακόμη με το σεντ (Δρίτσας).

Παράγωγα: Δρίτσαλης, Δρίτσουλας, Δρίτσαρης, Δρίντζας κ.ό.

Καλαφούτης

Η ετυμολογία της λέξης δεν είναι διάφανη. Υποθέτουμε ότι πρόκειται

για παραφθορά του ανθρώπου που καλαφατίζει, του καλαφάτη. Πραγματικά, το επώνυμο είναι συχνό σε πολλές μεγάλες ελληνικές περιοχές (βλ. καταλ. ΟΤΕ). Σε συμβόλαιο του 1832, βρίσκουμε κάποιον Υδραίιο με το επώνυμο αυτό (73, αριθ. πράξ. 628). Υπάρχει όμως και μια άλλη εκδοχή, λιγότερο ισχυρή που, αν και μας θυμίζει ερμηνείες... Σουρμελή τύπου Πικέρμι (Αττικά) την αποτολμάμε. Φυσικά, δεν περιλαμβάνουμε σ' αυτήν, όλους τους Καλαφάτηδες. Αλλά οι συμπατριώτες μου, αποκαλούσαν τους Καλαφούτηδες του Μαρκόπουλου Κολοφούτηδες. Που σημαίνει κώλος και φούτης. Το φούτε, ια φούτι, σημαίνει έμπαινε, το έβαλε μέσα. Τον χ...μπάρά δηλαδή, τον παιδεραστή! Τολμηρή βέβαια ερμηνεία και μάλλον απίθανη!

Κανάκης

Επώνυμο πολύ παλαιό, γνωστό από το 1560, κάποιου αρβανίτη στρατιώτη, που αναπολεί στο ποίημά του ο Μανόλης Μπλέσης (56). Στα αλβανικά πάντως εμείς δεν βρήκαμε λέξη που ν' αρχίζει από κανακ- εκτός του (ελληνικού) επιθέτου Κανακάρη.

Το τόσο παλαιό επώνυμο και η τόσο μεγάλη διασπορά του, μέσα και έξω από τον ελλαδικό χώρο (Αλβανία, Βουλγαρία, νότια Ιταλία) και μάλιστα σε παραθαλάσσιες περιοχές, μας βάζουν σε σκέψεις, σχετικά με την ετυμολογία. Η κατάληξη σε -ακης μας θυμίζει κάτι από κρητικά κυρίως (ή μανιάτικα) επώνυμα, εκτός αν πρόκειται για υποκοριστικό κάποιας δυσδιάγνωστης σε μας λέξης. Στη Μάνη, πάντως, δεν βρήκαμε αυτό το επίθετο (ΟΤΕ).

Το επώνυμο συναντιέται και στην Αθήνα, τουλάχιστον από τα χρόνια του Μεγάλου Αγώνα (73, αρ. πράξ. 10, 110, 329). Στην Παιανία κάποιος Κανάκης ήρθε πριν από το 1850 από το Αγγελάκη, όπου ήταν επιστάτης.

Η ετυμολογία της λέξης μας είναι δύσκολη. Ίσως να προέρχεται από το ρήμα κανακεύω, κάτι σχετικό με το κανακάρης. Κατά τον Στούπη (79, σελ. 201), το Κανάκης απαντάται στην Κέρκυρα ως όνομα συνοικισμού Κανακάδες. Μας είναι πολύ δύσκολο να δεχτούμε ότι έχει σχέση με τους Κανάκους (Canaques), όνομα που δόθηκε στους ιθαγενείς της Ν. Καληδονίας από τους ευρωπαίους εξερευνητές και που σημαίνει τον περιπλανώμενο. Οπωσδήποτε, δεν θα πρέπει να παραγνωρίσει κανείς και το πρώτο συνθετικό σύνθετων επωνύμων (Καναβούτσης, Καναγκίνης).

Στην Παιανία υπάρχουν τρεις φάρες με το όνομα Κανάκης, με ισάριθμα παρωνύμια και προελεύσεις. Οι Κανάκης-Ντομάκος από το Αγγελάκη, οι Κανάκης-Ντάκος από τη Μάντρα (Παλαιοκούντουρα) και οι Κανάκης Πασχάλης από την Αγχίαλο Βουλγαρίας.

Παράγωγα: Κανάς, Κανακάρης, Κανακάκης, Κανακίδης, Κανάκογλου, Κανάκος κ.ά.

Κιμπεξής

Από το αρβανίτικο Këmbë-i-zî που σημαίνει πόδι μαύρο, τον μαυροπόδαρο.

Κιούσης

Στ' αρβανίτικα ο χτίστης (ενώ στα αλβανικά = usta). Το επώνυμο βρίσκεται και σαν Κούσης-Kushi (93, τεύχος 6, σελ. 24).

Κόλ(λ)ίας

Από το Νι-κόλας (Kola) ή και Νικολής. Το λάμδα στα αρβανίτικα είναι παχύ, Ij, λι, γι' αυτό και βρίσκεται γραμμένο άλλοτε με δύο λάμδα (Κόλλας) ή δύο λάμδα και ιώτα (Κόλλιας) ή ένα λάμδα και ιώτα (Κόλιας). Κατά τον ίδιο τρόπο, ο Νι-κολός έγινε Κολλιός, Κολιός).

Παραλλαγές: το Κολλιόπουλος, και τα σύνθετά του (X'' ή Π'' Νικολάου κ.ά.).

Πρόκειται για το συχνότερο, ίσως, επώνυμο αυτής της κατηγορίας τόσο στην Ελλάδα, κυρίως, όσο και στην Αλβανία (89, τεύχος 6, σελ. 27 και 90 τεύχος 4) ιδιαίτερα σαν Colli (Νι-Κολής).

Κοροβέσης

Το «κόρο» ή «κόρρο» σημαίνει κάποιο ακρωτηριασμένο, κομμένο μέλος. Κορο-βέσ(ης) = ο με κομμένο (ή λειψό) αυτί. Παλαιό επώνυμο στη ΝΑ. Αττική, τουλάχιστον από τον 17ο αιώνα (ένας από τους ιδρυτές του Αγ. Νικολάου Κάντζας).

Παραλλαγές επωνύμων: Κορός ή Κορρός (Κούλουρη κ.ά.) Κορομηλάς, Κορομπλής κ.ά.

Κοτζιάς

Ο Κωνσταντίνος, ο Κώστας στ' αρβανίτικα. Ο Κότσιας, ο Κότσιος. Στη βόρεια Ήπειρο υπάρχει και σαν Κότζιας (68), σαν Κώτζε και Κώτζου, από το Μπεράτι (Γεν. Αρχεία Κράτους, τόμ. Ε' σελ. 1202 και 1677).

Παραλλαγές του επωνύμου: Κώντζας, Γκόντζιας, Κώντσιας (από το Κων-σταντίνος). Επίσης Γκότσος, Γκοτσόπουλος, Κωστούρος, Κωστάρας, Κωτσαράς, Κώτσης κ.ά. Γνωστό επώνυμο από συμβόλαια των πρώτων ελεύθερων χρόνων, σαν Κοτζάς (Π. Πούλος, αρ. πρ. 679/1833).

Λέκ(κ)ας

Καμιά αμφιβολία, ο (Α)-Λέκ(σανδρ)ος, ο Α-Λέκος. (Lek ή Lekë). Αρκετά διαδομένο επώνυμο σε όλο το δυτικό ελληνικό χώρο και στη Β. Ήπειρο (Ηπειρ. Εταιρία τεύχος 67, Απρ. 82, σελ. 27, όπως και Alb. Nouvelle 4/1981, σελ. 28 και 2/1977 σελ. 18). Πολύ γνωστό και στην Αττική, από την Επανάσταση.

Παραλλαγές επωνύμου: Λεκ(κ)ός, Λεκατσάς, κ.ά.

Λιά(γ)κης

Το αρχικό του Λιάκης, Λιάκος = ο Ηλιάς. Παλαιό επώνυμο στην Παιανία, που αντικαταστάθηκε από το Ανδρίκου.

Παρεμφερή τα Λιάγκας, Λιάσκος, Λάσκος κ.ό.

Λιάπης

Ο προερχόμενος από τη Λια(μ)περία, επαρχία του Αργυροκάστρου (Μαμόπ. Ήπειρος, σ. 12). Συχνότατο, σ' όλο το χώρο του πίνακα IV. Παλαιοί Αθηναίοι, από πράξεις του 1832, τουλάχιστον. Αλλά και παλαιοί Κερατιώτες.

Λιούμης

Από το *lumë-i* = ο ποταμός, δηλ. ο παρά τον ποταμόν οικών, ο ποτάμιος, ο παραποτάμιος. Δεν κατορθώσαμε να το βρούμε στο βορειο-ηπειρωτικό χώρο (πίνακας IV) αυτό όμως δεν σημαίνει, αναγκαστικά, ότι το επώνυμο δεν υπάρχει εκεί, αφού μάλιστα υπάρχει στην ελληνική Ήπειρο, (Ηπειρωτ. Εταιρ. τεύχος 36 Ιουλ. 1979 σελ. 11), είτε ακριβώς έτσι είτε σαν Λούμας. Το επώνυμο τούτο είναι από παλαιά (1824) σημειωμένο από πράξη αθηναίου νοτάριου (73). Η πιθανή κοντινή προέλευση των εκ Κερατέας Λιούμηδων πρέπει να είναι η Αθήνα, αφού ο ίδιος ο νοτάριος, σε αρκετές πράξεις των καιρών του μεγάλου Αγώνα τους αναφέρει (αριθ. 92/1825, 146/1826 321(1824), 524/1826, 65/1824, 815/1825) και αρκετές άλλες. Μερικοί μάλιστα, είχαν και κτήματα στη Βάρη (αριθ. πράξ. 55/1824, 723/1833 κ.ά.).

Λ(ι)ούντζης

Πολύ παλαιό επώνυμο ζακυνθινής οικογένειας (1504) που κατάγονταν από τη Μεθώνη (29) και έφυγαν, όταν αυτή καταλήφθηκε από τους Τούρκους. Το επώνυμο (*Lunxh-i*) μαρτυράει τον τόπο προέλευσης: τη Λιούντζη ή Λουντζερία, τη *Lunxhëri* της Β. Ηπείρου (Μαμμόπουλος, Ήπειρος, τόμ. Α', σελ. 17, 53, 73, 171). Το επίθετο συναντιέται τόσο στο νότιο όσο και στο βόρειο-ηπειρωτικό χώρο. Στην Παιανία υπάρχει, τουλάχιστον από τους χρόνους του Μεγάλου Αγώνα (Πούλος, αρ. πρ. 796/1824 και 839/1833). Να θυμίσουμε το χωριό Λούντζι Γρεβενών, σήμερα Καλλονή (Ηπειρ. Ετ. τεύχος 50, Νοέμβρ. 1980, σελ. 26).

Μάδης

Από το *madh-i* = ο μέγας, ο μεγάλος (ο πρώτος), σε αντιδιαστολή με το μικρός (ο νεότερος). Χάρη στον πρώτο, το γενάρχη της φάρας, πήραν το επώνυμο οι επόμενοι. Επώνυμο στις μέρες μας και στην Αλβανία, *Madhi* (Albanie Nouv. 3/1981, σελ. 18).

Μάρας

Καμιά αμφιβολία από το *marrë* (αόριστο), *i Mari* (αρσενικό), *e Mara* (θηλυκό). Ο τρελός, ο ντελής. Κάνει εντύπωση ότι οι δύο τούτες τε-

λευταίες λέξεις δεν αποτελούν συνήθως επίθετο, όταν είναι μόνες. Βρίσκονται σαν πρώτο συνθετικό επωνύμων (Τρελλο- ή Ντελη-γιάννης π.χ.) σε αντίθεση με το Μάρας (-ης), που σχεδόν πάντοτε μένει μόνο του. Η λέξη υπάρχει σαν επώνυμο και στη σημερινή Αλβανία (Alban. Noun. τεύχος 1/1977, σελ. 5 και 2/1977, σελ. 7).

Μαρ(γ)ιέτ(τ)ης (-ας)

Εμείς τουλάχιστον ομολογούμε ότι «σπάσαμε το κεφάλι μας» για να βρούμε μια κάποια εξήγηση, ενώ η λύση ήταν «το αυγό του Κολόμβου». Ο νους μας είχε «κολλήσει» σε κάτι το λατινικό, το ιταλικό, και δεν μπορούσε να βγει από εκείνο το τέλμα, επί πολύ καιρό. Τελευταία, καταλήξαμε ότι θα πρέπει να είναι γυναικωνυμικό, μητρωνυμικό: ο (τάδε τής, ο γιος τής) Μαριέτ(τ)ας. Λίγο αργότερα, το βρήκαμε τυχαία και βεβαιωθήκαμε από μελέτη του Κακριδή (σ. 291). Το επίθετο είναι συχνότερο στα νησιά μας —από την Άνδρο ως τη Ρόδο και τις Σποράδες και μάλιστα σε χερσαία παράλια ή, γενικότερα, σε μέρη που πάτησε το πόδι του ο Λατίνος, ιδιαίτερα σε μερικά αιγιοπελαγίτικα νησιά, όπου το όνομα Μαριέτ(τ)α είναι πολύ διαδομένο και «μυρίζει» φράγκικη προέλευση. Πραγματικά, από παλαιότερα ως σήμερα, οι μεν Γάλλοι έχουν επώνυμο Mariette (π.χ. ο ιστορικός, ο αρχαιολόγος κ.ά. νεότεροι) οι δε Ιταλοί το Marietti. Ο Σάθας, επίσης, αναφέρει σε κάποια διαθήκη του 1503, στο Χάνδακα Κρήτης (υπάρχει μέχρι σήμερα στο Ηράκλειο) το όνομα κάποιας Μαργέτας Δετομάξη (biblioth. Graeca VI, σελ. 683). Σε μας το επώνυμο (όπως και το όνομα) γράφεται με ένα ή με δύο ταυ και υπάρχει έτσι σαν Μαριέτ(τ)ας (-ης) ή σαν Μαρέτης (-ας), Μαριέλλης κ.ά. Διαδομένο σε όλο τον ελληνικό χώρο του πίνακα IV. Στον Κάλαμο, γνωστό από πράξη νοταρίου (Π. Πούλος 736/1825) όπως και στο Λιόπεσι (Πούλος, 17/1830 και αρ. πρ. 839/1831).

Οι Μαργέτηδες του Λιόπεσι, του Σπάτα και του Κάλாமου έχουν έρθει, κατά αφηγήσεις παλαιών συγχωριανών μου, από την Άνδρο.

Μέξης (-ας)

Από τα παλιότερα αρβανίτικα επίθετα, γνωστό από το ελεγείο του Μπλέση (1560). Γνωστό επώνυμο του οπλαρχηγού του Λαμπόβου Θεοδώρου Μέξη από την Τουρκοκρατία, ο οποίος κατέφυγε στις Σπέτσες. Με το ίδιο επώνυμο, πρόκριτοι Σπετσών κατά την Επανάσταση (Χατζηγιάννης Μ.). Επώνυμο πολύ διαδομένο, σαν Μέξης ή Μέξας, σε όλο το χώρο της Δυτικής Ηπειρωτικής Ελλάδας και της ν. Αλβανίας (πίν. IV). Η ετυμολογία του μας είναι άγνωστη. Το επώνυμο υπάρχει μέχρι σήμερα στο Λαμπόβο της Β. Ηπείρου (Ηπειρωτ. Εταιρεία τεύχος 80, Μάιος 1983, σ. 233). Υπάρχει όμως και σαν όνομα (Στούπτης, σελ. 166). Δεν μας κάνει εντύπωση, αφού το αυτό συμβαίνει και με τα Γκίκας, Γκίνης, Δήμας κ.ά.

Μίχας

Ο Μιχάλης, ο Μιχ(άλ)ας, ο Μίχ(αλ)ος.

Μπάρτζης

Πιθανότατα από τόπο προέλευσης, αφού υπάρχει χωριό Μπάρτσι ή Μπάρτζι, κοντά στην Κορυτσά (Μαμ. Ήπειρος 196). Μάλλον απίθανο από το Μπάρσος (-τζος) που χαρακτηρίζει τον έχοντα κοιλιά εγκύου (barrsë), τον κοιλαρά. Νομίζουμε επίσης ότι θα πρέπει να απομακρυνθούμε από το επίθετο Μπάρτζης (Borzh-i) που σημαίνει χρέος, χρεώστης.

Επώνυμο γνωστό στην Αττική από το 1825 (Πούλος άρ. πρ. 376). Επώνυμο Μαροκοπουλιώτη από το 1848 (4725 Κ. Κοκίδου) και αγωνιστή του '21 (Χ' Σωτηρίου, Ιστ. Παιανίας, σελ. 464).

Παραλλαγές: Μπόρσας, Μπάρτζος, Βάρτζος, Βάρσος. Επώνυμο που σημειώνει ο Σάθας (Γκίνης-, τ. 8ος 355, Δήμας-, τ. 8ος 364, Λέκκας-, τ. 7ος 105 κ.ά.).

Μπασιάκος

Για μας ο Βασ(ί)λης, ο Βάσης, ο Μπάσης. Ο Βάσιος (-ας) ο Μπάσιος (-ας), ο Μπασιάς (ΓΑΚ Α' 476), ο Μπασιάκος. Το τελευταίο τούτο συναντιέται και στην αλβανική επικράτεια, έστω και αν, εκεί πάνω, ο Βασίλης συνήθως είναι ο Τσίλ(λ)ης. Κατά τον Στούπη (σελ. 161) το επώνυμο Μπάσιος ήρθε από την Αλβανία στην Κέρκυρα. Δεν θα πρέπει να τριγυρίζουμε σε αλβανικές λέξεις για συσχετισμό, όπως το bash = ακριβώς, το bashi = ο καλύτερος κ.ό.

Μπέης

Νομίζουμε ότι δεν χρειάζεται επεξήγηση. Το ερώτημα είναι πόσοι από τους έλληνες Μπέηδες ήσαν «όνομα και πράμα» ή αποκλήθηκαν έτσι ειρωνικά αφού, πολλές φορές, «άλλοι έχουν το όνομα κι άλλοι έχουν τη χάρη».

Μπέκας

Αγνοούμε την ετυμολογία. Στα αλβανικά, δεν υπάρχει λέξη που ν' αρχίζει από Bec- ή Bek, εκτός του Bekóǵ = ευλογώ. Επώνυμο σπαταναίου αγωνιστή του '21.

Μπερτόλης

Επώνυμο, άγνωστής μας ετυμολογίας, γνωστό από παλαιά στην Αθήνα, σαν Μπορτόλης (Πούλος, άρ. πρ. 704).

Μπίμπεζας

Κάτι θα πρέπει να σας θυμίζει το επώνυμο τούτο. Το «γραφικό» ληστή και τη δούκισσα της Πλακεντίας. Σήμερα το επίθετο είναι σχεδόν χαμένο στην Αν. Αττική. Καθαρά αρβανίτικη λέξη. Bibë-za σημαίνει το μικρό της πάπιας ή της χήνας, το παπάκι, το χηνάριο.

Συναφή επώνυμα: Μπίμπης, Μπίμπεσης, Μπίμπησης.

Μπότσης (-ας)

Πατρωνυμικό όνομα γνωστής οικογένειας υδραίων ναυτικών Το επώνυμο Βότσης μας φαίνεται μεταγενέστερο.

Βοçë-a στα αλβανικά σημαίνει, μεταξύ άλλων, δέμα, μπόγος ή ανέμη (88, 98).

Το γεγονός ότι στην Ήπειρο το επώνυμο βρίσκεται και σαν Μπότσιοι ή Μπότσιας, μας απομακρύνει από τη λέξη «μπότσα» (μέτρο γλεύκους) και μας πηγαίνει μακρύτερα, ίσως τολμηρά: στο «μπούτσια» που σημαίνει σκύλα (γιος της σκύλας). Και επειδή το επίθετο —σε αντίθεση με άλλους (Στούπης, σελ. 161), εμείς τουλάχιστο δεν το βρήκαμε στην Αλβανία, ειδικάζουμε μήπως είναι σουλιώτικο, αν το συσχετίσουμε και με το Μπότσι(ι)αρης, Μπότζαρης. Στη γνώμη μας τούτη έχουμε συνεπίουρο το επώνυμο Μπότζης, κάποιου προκρίτου του Ροδοβιζίου Άρτας το 1824 (Γεν. Αρχ. Κρ. τόμ. Ε', σ. 1075). Επώνυμο αθηναϊκό (Μπότζης) από τα χρόνια του αγώνα, τουλάχιστο (Π. Πούλος, αριθ. πράξ. 145/1826 και 322/1824).

Μπούκης (-ας)

Αναμφίβολα από το bukë = φωμί, ο φωμάς αφού, επιπλέον, το επώνυμο Μπούκας υπάρχει και στη νότια και στη βόρεια Ήπειρο, χώρα κατ' εξοχή των φωμάδων. Το «μπούκα»-μπουκαδόρος εδώ δεν μας φαίνεται ότι υπερισχύει, επειδή δεν φανταζόμαστε οι ηπειρώτες να ήσαν περισσότερο «μπουκαδόροι» (να άνοιγαν δηλαδή υπόγειες στοές όπως εκείνος ο θρυλικός χορμοβίτης της πολιορκίας της Ακρόπολης) παρά φωμάδες, φουρνάρηδες.

Νιαστής

Σπάνιο και παλαιό όνομα στα Σπάτα, που δεν το βρήκαμε πουθενά αλλού, εκτός στην Αθήνα, στην οποία υπήρχε, τουλάχιστον από το 1825 (Πούλος, αριθ. πρ. 656).

Ντούνης

Χωρίς αμφιβολία, ο (Α)ντώ-νης, ο Ντον στα αλβανικά, ο (Αν-τούνης, ο Τούνης (πρβλ. Ν. Παπαδοπούλου, η Δούβιανη κλ.π. σελ. 204). Την ίδια ετυμολογία έχει δεχθεί και ο Μπίρης. Και σήμερα, στους αρβανίτες της Ν. Ιταλίας, ο Αντώνης αποκαλείται Ντον (όπως μας διαβεβαίωσε και ο ιερέας Α(Ντον) Μπελούτσι. Παραλλαγές στο Δούνης, Δούν(ι)ας, Δουνάκης.

Πάσχος

Από το Πασχάλης, σε συμφωνία με το Μπίρη (σελίδα 270). Επώνυμο γνωστό στον ελληνικό και στον αλβανικό χώρο (Νικ. Κ. Παπαδοπούλου, η Δούβιανη της Δροπόλεως Β. Ηπείρου και ηπειρωτ. εταιρεία, τεύχος 80; Μάιος '83, σελ. 208).

Πετούρης

Δεν μπορέσαμε να βρούμε αυτό το επίθετο στον ελληνικό και Β. Ηπει-

ρωτικό χώρο. Η ετυμολογία του μας είναι άγνωστη. Να έχει άραγε καμιά σχέση με το ρήμα *Mbeten* που σημαίνει μένω πίσω; το λέμε αυτό, γιατί από τις λέξεις παράγωγα *Mbeturë* = αυτός που μένει πίσω, ο ατροφικός. *Mbetura* = γυναίκα (ή οικογένεια) αυτή που έμεινε χωρίς άντρα. *Mbetura-t* = υπολείματα, κατάλοιπα. *Petë* σημαίνει το φύλλο (πέτουρο) της πίτας, αλλά και λεπτό έλασμα. Δεν θέλουμε να επεκταθούμε περισσότερο γιατί έτσι γινόμαστε τελειώς μονόπλευροι; βάζουμε παρωπίδες. Και σαν παράδειγμα, γιατί να μη ρίξουμε την υπόνοια, ότι το Πέτρος, Πετρής, δεν έγινε Πετούρης;...

Χαρακτηριστικό επώνυμο στο Μαρκόπουλο.

Πέτσης (-ας, -ος)

Και Μπέτσης (ος). Γνωστό επίθετο, από παλαιά (Σάθας, τ. 7ος, 98, όπως μας πληροφορεί ο Μπίρης). Είτε στα ελληνικά, είτε στ' αρβανίτικα, από το πετσι, ίσως ο χοντρόπετσος, ο σκληρός ή ο αναίσθητος άνθρωπος. Όχι όμως το τομάρι (*Iëkurë*), το «παλιο-τόμαρο». Επώνυμο γνωστό στην Ελλάδα και Αλβανία (Μαμμόπ. Ήπειρος, τόμ. Α', σελ. 194) βρίσκεται και σαν Μπ- αντί του αρχικού γράμματος «πι». Από τα παραπάνω, εμείς τουλάχιστον υποθέτουμε (επειδή η λέξη πετσι δεν υπάρχει στα αλβανικά) ότι ίσως να είναι αρχικό παρωνύμιο προσβλητικό, που ξεκίνησε από τη Β. Ήπειρο. Παρατσούκλι κλάδου Πριφταίων της Παιανίας (Πέτσος).

Πίνης (-ας)

Απ' την πρώτη όψη αυτός που πίνει. Υπάρχει όμως και η (πιο απομακρυσμένη) εκδοχή από το «πέινα» — ο άνθρωπος που πεινάει. Αθηναϊκό επώνυμο από τον καιρό της Επανάστασης, σε πράξεις (Πούλος, αρ. πρ. 310/1824, 327/1824, 785/1825 και 818/1825). Βρίσκεται και στη Χασιά (προσωπ. επικ. με χ. Στυλ. Νίκα).

Πίντζος

Σε παλιές πράξεις νοτάριων των Αθηνών, βρίσκεται και σαν Πίγγος ή Πίγκος. Υποθέτουμε μήπως πρόκειται για τσαρουχά, για παπουτσή, αφού τότε ο κόσμος όλος, ο αγροτικός και ποιμενικός, φορούσε γουρνοτσάρουχα (πίγγες).

Πλιάκος

Και βέβαια ο γέρος, από το *plakë* (πρόφ. Πλιάκ). Γνωστό και στη Β. Ήπειρο, σαν επώνυμο (Ήπειρ. Ετ. τεύχος 47, 48, 49, Αύγ. ως Οκτ. '80, σελ. 19).

Πόγκας (-ης, -γγης)

Επώνυμο στο Μενίδι, από το 1824 τουλάχιστο, (Πούλος αρ. πρ. 803). Στην Αλβανία (Ερίντι) σαν Πόγκας (Μαμμόπ. Ήπειρος, τ. Α', σ. 45, 56, 189, 190) ή Πόγκας, στην Ήπειρο και σαν Μπόγκας (αριθ. βιβλιογρ. 57).

Πρίφτης

Ο παπάς (από το Prift-i), σαν επώνυμο. Υπάρχει στη νότια και βόρεια Ήπειρο (Μαμμόπ. Ήπειρος, σελ. 55, 122 και 194). Χορμοβίτης αγωνιστής του '21 (Γ.Α.Κ. τ. Ε', σελ. 82). Επώνυμο που υπάρχει στην Αλβανία ως σήμερα (Alb. Noun. 2/1977, σ. 11, 3/78, σ. 30).

Προκόβας

Ένα επώνυμο που δεν κατορθώσαμε να βρούμε πούθενά, εκτός από την Κερατέα. Πιθανότατα επαγγελματικό, από τον κατασκευαστή φλοκάτης (=προκόβα).

Πρόφης

Το επώνυμο υπάρχει στο Κορωπί και στην ελληνική και αλβανική Ήπειρο. Είμαστε σχεδόν πεισμένοι ότι προέρχεται από το αλβανικό profit-i ή profet-i που σημαίνει προφήτης, μάντης, (Λεξ. Γκίνης). Άλλωστε υπάρχει το επώνυμο Profi στη Β. Ήπειρο, αφού το βρίσκουμε σε σύγχρονο αλβανικό περιοδικό (Alb. Nouvelle, τεύχος 6/1977, σ. 30). Επώνυμο ταυτόσημα ή παρεμφερή (Προφήτης, Μάντης) συναντώνται και στα ελληνικά. Αστρολόγοι και οιωνοσκόποι πάντοτε και παντού υπήρχαν.

Ρεμπούσκος

Συναντιέται (με βάση τους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ) μόνο στην Αττική και Βοιωτία. Επώνυμο Ρέμπεκας (Μπίρης, σελ. 200).

Ετυμολογία = άγνωστη. Δεν θα πρέπει να ματαιοπονει κανείς γύρω από λέξεις όπως το grebesh = θύελλα, καταιγίδα ή το rebull-i = ο θυμός, ο έρπης, που όμως θα πλησίαζε περισσότερο στο Ρέπουλ(λ)ης.

Ρώμας

Ένα επώνυμο καθαρά Κερατιώτικο για τη ΝΑ. Αττική, που είναι πεισματικά ριζωμένο μόνο εκεί, από το 1832 τουλάχιστον. Γκίνης Ρώμας (Πούλος, αρ. πράξ. 377/1832). Και Ρώμιας. Γνωστό στη νότια (από το 1769) αλλά και Β. Ήπειρο (Ήπειρ. Ετ. τ. 80, Μάιος 83, σ. 208).

Όνομα οικογένειας Κρητών, που εγκαταστάθηκε στη Ζάκυνθο από τα τέλη του 17ου αιώνα. Λέγεται ότι η οικογένεια Ρώμα έλκει την καταγωγή της από τους Ρηγούλους της Ρώμης (αριθ. βιβλιογρ. 29 και 43).

Σίνης-ας (και Στίνης)

Και το επώνυμο τούτο (μαζί με τα Λιούμης, Μέξης, Μπότσης, Πόγκας και Ρώμας) της ΝΑ. Αττικής το συναντάει κανείς μόνο στην Κερατέα. Σαν επώνυμο Στίνης συναντιέται και στην Αθήνα από παλαιά (Πούλος, 189 και 199/1828).

Σαν Στίνης, επώνυμο στρατιώτου, από το ελεγείο του Μανόλη Μπλέση. Σαν Σίνης, επώνυμο από το Ερίντι Β. Ηπείρου (Μαμμόπουλος Ήπειρος, τόμος Α', σελ. 190) ή σαν Σίνος (ε.α. σελ. 58). Σαν Σίνας, επίσης,

γνωστοί έμποροι, βαρώνοι (ΓΑΚ Ε' σ. 857), τραπεζίτες και εθνικοί ευεργέτες από τη Μοσχόπολη της Β. Ηπείρου.

Το επώνυμο, για μας, είναι άγνωστης ετυμολογίας. Ίσως από το Sinë, District de Peshkopi (Alb. Nouv. τ. 3/1983, σελ. 13). Ίσως από το Σέν (Shën-shënjt = Πρόφερε Σιντ) που σημαίνει άγιος. Κατά τον Στούπη (79) πρόκειται για βλάχικο παρεπώνυμο που δηλώνει πρόβατο που επιμένει να ξεχωρίζει από το κοπάδι. Αναφέρουμε επίσης ότι Sinis-i = χερσόνησος, ότι Shtyi-n = σπρώχνω, ότι Stinë = εποχή κ.ό.

Εμείς θα προσθέσουμε μιά, μάλλον απίθανη, ετυμολογία στις τόσες παραπάνω. Μήπως δηλαδή είναι μητρωνυμικό της Φρο-σύνας, της Ευφροσύνης.

Σουρλα(ν)τζής

Επώνυμο από τα χρόνια της Επανάστασης τουλάχιστο, στο Κορωπί (Κουρσαλά), όπως φαίνεται από πράξη νοτάριου της εποχής (Πούλος, αρ. πρ. 342/1825). Από το Σούρλα, προφανώς, ο ζουρλός, ο ατημέλητος. Άλλα επώνυμα: Σούρλας, Σούρλος, Ζούρλας.

Σουρμπάτης

Μαρκοπουλιώτικο επώνυμο, πιθανής αθηναϊκής προέλευσης (Π. Πούλος, αρ. πρ. 342/1824 και 238/1823). Οπωσδήποτε υπάρχει μια κάποια υποψία σχέσης με τη ΝΑ. Αττική, αφού στο 441/1825 συμβόλαιο υπάρχουν και γνωστά ονόματα, όπως Λιούμης κλπ., αν και το επώνυμο είναι Σ(ι)ουρμπέτης. Από το τελευταίο τούτο παίρνουμε το θάρρος να τολμήσουμε υπενθύμιση τυχόν σχέσης με το shurrë = ούρα και το ρήμα mbetet = μένω, κρατώ, δηλαδή ο Σ(ι)ουρ-μπέτης, ο Σ(ι)ουρ-μπάιτουρης = ο κατακρατών τα ούρα, ο ... προστατικός! Η φαντασία πάει βέβαια πολύ μακριά και η πενία... (ετυμολογίας) τέχνας κατεργάζεται. Όμως, αποκλείεται; ποιος μπορεί να δισχυρισθεί ότι δεν υπήρχαν και τότε άτομα με κατακράτηση ούρων, συνεπεία διαφόρων αιτιών;

Τζάθας

Επώνυμο άγνωστης ετυμολογίας που συναντιέται μόνο στη ΝΑ. Αττική, τη Βοιωτία και το ν. Κορίνθου.

Χελιώτης

Κάτι γύρω από κάποιο Χέλι (είτε σαν τοπωνύμιο, είτε σαν τον έγγελο) είτε σαν την αρβανίτικη σούβλα (hell) —τον κατασκευαστή σούβλας, τον σουβλατζή, κάτι —επαναλαμβάνουμε— γύρω από τα παραπάνω «μυρίζει» το επώνυμο τούτο. Εμείς, πάντως, συνεπικουρούμε με αυτό που μας λένε οι Σπαταναίοι Χελιώτες: ότι δηλαδή κατάγονται από το (Πόρτο-) Χέλι.

Χούντας

Επώνυμο της Τουρκοκρατίας, που συναντιέται μόνο στο Λιόπεσι,

απόλη τη ΝΑ. Αττική (Πούλος, 235/1825, και 17/1830). Σαν Χούντας, Χούντης, Χουντάλας στα Μέθανα, στους νομούς Κορίνθου, Άργους, στην Ήπειρο κ.α.

Από το Χούντῆ (Huntë) = μύτη. Ο μυταράς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μελέτη αναφέρεται στη συγκέντρωση παλαιών επωνύμων (από την τουρκοκρατία ως την αυγή του 20ου αι.), τα οποία εξακολουθούν να «επιζούν» ως σήμερα, στη ΝΑ. Αττική. Συνολικά βρέθηκαν εκατόν πενήντα τέσσερα (154) επώνυμα. Ο αριθμός αυτός είναι ο ελάχιστος δυνατός, πιστεύεται όμως ότι καλύπτει το 90% και πλέον των διασωθέντων τούτων επωνύμων. Το διαφεύγον μικρό ποσοστό δικαιολογείται από την έκταση και το μεγάλο πληθυσμό της περιοχής.

Η αναζήτηση έγινε από τα μητρώα ή τους γραμματείς των επτά δήμων και κοινοτήτων, από παλαιά ιδιωτικά έγγραφα, από ορισμένα συμβολαιογραφικά αρχεία, από διάφορα ιστορικά έγγραφα, από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, από επίσκεψη στα κοιμητήρια, από επαφές με γέροντες συντοπίτες μας, από τους τηλεφ. καταλόγους του ΟΤΕ κ.α.

Από τον αριθμό τούτο των παλαιών επωνύμων «γεννήθηκαν» όλα τα άλλα επώνυμα που κατά καιρούς εμφανίστηκαν στην περιοχή και τα οποία, σαν νεότερα, δεν συμπεριλήφθηκαν στην έρευνά μας. Γίνεται φανερό ότι, όσα επώνυμα προέρχονται από ξένους και προσομοιάζουν με εκείνα των ντόπιων ή είναι συνώνυμα με εξαφανισμένα γηγενών, δεν συμπεριλαμβάνονται στην έρευνά μας.

Τα επώνυμα διαιρέθηκαν σε δύο μεγάλες ομάδες:

- A) στα ελληνικής προέλευσης και ετυμολογίας, και
- B) στα ενδεχόμενης, γλωσσολογικά, μη ελληνικής προέλευσης ή ετυμολογίας.

Αποτελέσματα της πρώτης ομάδας

(επώνυμα ελληνικής προέλευσης και ετυμολογίας)

Τα επώνυμα της ομάδας αυτής (98 επί συνόλου 154) αναφέρονται σε δύο πίνακες (I και II). Ο πίνακας I περιλαμβάνει 51 καθορισμένης ετυμολογίας (52%) (βαφτιστικά, χριστιανικά) επώνυμα ενώ ο πίνακας II αναφέρεται σε 47 «λοιπά» επώνυμα, διάφορης ετυμολογίας (48%), μεταξύ των οποίων ο τόπος καταγωγής και το επάγγελμα καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις.

Από τον πίνακα I (επώνυμα από χριστιανικά ονόματα), παρατηρείται μια άνιση κατανομή των επωνύμων, ανάμεσα στους επτά δήμους (ή κοινότητες) της υπό μελέτη περιοχής (ΝΑ. Αττική). Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται ότι μερικά επώνυμα είναι ριζωμένα μόνο σε ένα, ενώ μερικά άλλα «ενδημούν» σε δύο δήμους. Σε άλλα πάλι επώνυμα η συχνότητα ανεβαίνει, έτσι ώστε να τα βρίσκει κανείς σε περισσότερους, μέχρι και στους επτά οικισμούς. Το ίδιο περίπου φαινόμενο παρατηρείται και στον πίνακα II, που περιλαμβάνει όλα τα άλλα, μη βαφτιστικά, επώνυμα της περιοχής.

Η μεγάλη συχνότητα των πατρωνυμικών βαφτιστικών επωνύμων και η, στη συνέχεια, υπεροχή του τόπου καταγωγής ή του επαγγέλματος (ή κάποιας ιδιότητας) δεν μας εκπλήσσουν, αφού έχουμε ανάλογα παραδείγματα από τους αρχαιότετους (Πηλείδαι, Αλκμεωνίδαι), από τους ελληνικούς κλασικούς (Δημοσθένης ο Δημοσθένος ο Παιανιεύς, «ο Βάτταλος») και από τους βυζαντινούς χρόνους (Λέων ο Ίσαυρος, ο Εικονομάχος, Λέων ο Σοφός, ο Σγυρός, — Κωνσταντίνος ο Μέγας, ο Πωγωνάτος, ο Κοπρώνυμος, ο Πορφυρογέννητος). Αλλά και μέχρι τους χρόνους της Αναγέννησης, όπως λ.χ. ο Δομίνικος Θεοτοκόπουλος ο Κρης, ο επιλεγόμενος («τουπίκλην» — detto) «ο Έλλην, ο El Greco». Πέρα όμως από τους χρόνους εκείνους, οι λαοί της Ευρώπης συνεχίζουν ως σήμερα τον πανάρχαιο ελληνικό και ρωμαϊκό τρόπο σχηματισμού των επωνύμων. Με το *da* στα ιταλικά, το *de* στα γαλλικά, το *van* και το *von* στα ολλανδικά και στα γερμανικά, το *Mac* στα σκωτικά, το *O'(f)* στα ιρλανδικά... Επίσης, με τις καταλήξεις σε *-son* των αγγλοφώνων (Τζόν-σον, Robert-son κ.α.) με τις σε *-(s)son* ή *-sen* των σκανδιναβών (Peters-son, Jørgensen κ.α.), με τις σε *-ώφ* των σλαβοφώνων (Δημητρώφ, Πετρώφ) και, σε επέκταση, με τις καταλήξεις σε *-βιτς* (Ιβάνοβιτς και Γιοβάνοβιτς, Προκόποβιτς), σε *-έσκου* των Ρουμάνων (Αντωνέσκου, Ανδρεέσκου) και τόσες άλλες σ' άλλους λαούς. Επιπρόσθετα, στους γαλλόφωνους παρατηρείται, σε μικρότερη έκταση, ο κλασικός σχηματισμός πατρωνυμικού επωνύμου (Gerard David, Jules Michele, Louis Jourdan). Κάτι ανάλογο υπάρχει και στους αγγλόφωνους (David Lloud George, Henry James).

Μας είναι δύσκολο, εδώ να παραθέσουμε την πληθώρα των αρχαίων ελληνικών και των μεταγενέστερων ονομάτων, που βρήκαμε στην Αλβανία από το περιοδικό «L' Albanie Nouvelle». Πολλά από αυτά βρίσκονται, μέχρι σήμερα, και σαν επώνυμα. Δυστυχώς, η έκτασή τους είναι μεγάλη και ο εδώ χώρος για τη δημοσίευσή τους ανεπαρκής.

★

Αποτελέσματα της δεύτερης ομάδας

(Επώνυμα ενδεχόμενης μη ελληνικής — γλωσσολογικά — προέλευσης ή ετυμολογίας)

Τα επώνυμα της ομάδας αυτής βρίσκονται στους πίνακες III, IV και V. Για τα ενλόγω επώνυμα έγινε μια λεπτομερέστερη μελέτη. Ο αριθμός τους αντιπροσωπεύει κάτι παραπάνω από το 1/3 του συνολικού αριθμού των περιπτώσεων (56 στις 154).

Η συστηματικότερη και εκτενέστερη έρευνα δικαιολογείται από το ότι η ομάδα αυτή παρουσιάζει ιδιαιτερότητες. Είναι γνωστό ότι η υπό εξέταση περιοχή κατοικήθηκε από «Αρβανίτες» — Έλληνες δίγλωσσους Δωριείς Ηπειρώτες. Γι' αυτό το λόγο τα επίθετα τούτα της ΝΑ. Αττικής έπρεπε να παραβληθούν και να συσχετισθούν με τα ανάλογα άλλων, μεγάλων διαμερισμάτων του ελληνικού χώρου. Και φυσικά με εκείνα της νότιας (ελληνικής), όσο και της βόρειας (αλβανικής) Ηπείρου: Έπρεπε δηλαδή, αναζητώντας κλιμακωτά, να φτάσουμε στην αρχική πηγή των επιθέτων.

Κατ' αυτό τον τρόπο, με άξονα τον πίνακα III (επώνυμα οκτώ δήμων και κοινοτήτων της ΝΑ. Αττικής) η έρευνα της δεύτερης μεγάλης ομάδας περιστράφηκε στη:

— Σύγκριση των επωνύμων ΝΑ. Αττικής μεταξύ των δήμων και κοινοτήτων της. Πίνακας III.

— Σύγκριση των επωνύμων ΝΑ. Αττικής με γειτνιαζουσες περιοχές (Υπόλοιπο Αττικής+N. Πειραιά). Πίνακας IV.

— Σύγκριση των επωνύμων ΝΑ. Αττικής με όμορους νομούς (Βοιωτίας, Ευβοίας, Άργους και Κορίνθου). Πίνακας V.

— Σύγκριση των επωνύμων ΝΑ. Αττικής με ελληνική και αλβανική Ήπειρο (Πίνακας V).

Τα αποτελέσματα της έρευνας της μεγάλης τούτης ομάδας μπορούν να συνοφιστούν ως εξής:

— Οσοναφορά στον ελλαδικό χώρο τα επώνυμα της υπό εξέταση περιοχής βρίσκονται και σ' αυτόν σε συχνότητα διάφορη, ανάλογη με την περιοχή (Εύβοια, Πελοπόννησος, Στερεά Ελλάδα). Μια συχνότητα που κυμαίνεται ανάλογα με το νομό, από 35 ως 75%.

Εκείνο όμως που ενδιαφέρει περισσότερο εδώ είναι ο ηπειρώτικος χώρος. Ο πίνακας V μας δίνει τα εξής αποτελέσματα:

— Από τα 56 επώνυμα της δεύτερης αυτής μεγάλης ομάδας της εργασίας μας:

τα 43 επώνυμα (77% περίπου) βρέθηκαν στην ελληνική Ήπειρο και τα 27 επώνυμα (48% περίπου) βρέθηκαν στην αλβανική Ήπειρο.

Εδώ θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι:

α) για τη νότια (ελληνική) Ήπειρο ο αριθμός αυτός είναι ο προς το μέγιστο τείνων δυνατός (επειδή είχαμε κάθε βοήθεια πληροφόρησης).

β) για τη βόρεια (αλβανική) Ήπειρο ο αριθμός αυτός δεν είναι αντιπροσωπευτικός. Είναι ο ελάχιστος δυνατός, αφού η ίδια έρευνα έγινε κάτω από τελείως διαφορετικές συνθήκες (πληροφορίες από έμμεσες και λίγες πηγές — βιβλία, περιοδικά), και τούτο γιατί η επιτόπια έρευνα και η κάθε είδους επικοινωνία με τη γειτονική αυτή χώρα είναι εξαιρετικά δύσκολη, αν όχι αδύνατη).

Για τη δεύτερη αυτή ομάδα επιχειρήθηκε και η ετυμολογία των επωνύμων. Παρά την αναμενόμενη λεκτική και γραφική διαφοροποίηση, παρατηρείται συμπλησιασμός και ταυτότητα γλωσσολογική των επωνύμων, τουλάχιστον των περισσότερων. Και εδώ, όπως και στην πρώτη ομάδα, το πατρωνυμικό ελληνικής ρίζας επώνυμο κατέχει την κύρια θέση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Αναγνωστοπούλου Γ.*: Περί των νεοελληνικών ανδρωνυμικών, Λαογραφία 7 (1923), σ. 291-2 και 121-6.
2. *Αριστοφάνης*: Νεφ. στ. 678 και 680.
3. *Βαγενά, Θάνου*: Χρονικά Λεβιδίου και αρκαδικού Ορχομενού. Έκδ. Αδελφ/τητος Λεβιδιωτών Αττικής, Αθήναι 1975, σσ. 414.
4. *Βαγιακάκου, Δικαίου*: Σχεδιάγραμμα περί των τοπωνυμικών και ανθρωπωνυμικών σπουδών εν Ελλάδι, Αθηνά 66 (1962), σ. 301-424. — 67 (1963-64), σ. 325-369.
5. *Βακαλοπούλου, Απ.*: Η εθνολογική επίδραση των Φράγκων επί των ονομάτων. Ιστορία Νέου Ελληνισμού, τ. Α', Θεσ/νίκη 1961, σ. 39.
6. *Βακαλοπούλου, Απόστ.*: Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τόμος Ε', Θεσ/νίκη 1980, σσ. 843.
7. *Βακαλοπούλου, Απόστ.*: Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τόμος ΣΤ', Θεσ/νίκη 1982, σσ. 1066.
8. *Βασιλόπου, Ν.*: Μητρωνυμικά Σερρών, Ν. Ελληνομν., τ. 2 (1905), σ. 286.
9. *Γαρδάκα, Γ.*: Η γυνή εν τω ελληνικώ πολιτισμώ. «Αθηνά» τ. 14 (1902), σ. 488.
10. *Γενικά Αρχεία Κράτους* Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη, τόμ. Α' Αθήναι 1972.
11. *Γενικά Αρχεία Κράτους*. Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη, τόμ. Β' Αθήναι 1973.
12. *Γενικά Αρχεία Κράτους*. Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη τόμ. Γ', Αθήναι 1974.
13. *Γενικά Αρχεία Κράτους*. Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη, τόμ. Δ' (τμ. Α'), Αθήναι 1975.
14. *Γενικά Αρχεία Κράτους*. Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη, τόμ. Δ' (τμ. Β'), Αθήναι 1975.
15. *Γενικά Αρχεία Κράτους*. Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη, τ. Ε' (τμ. Α'), Αθήναι 1976.
16. *Γενικά Αρχεία Κράτους*. Τα περιεχόμενα Γ.Α.Κ. Επιμέλεια Κων. Διαμάντη, τ. Ε' (τμ. Β'), Αθήναι 1976.
17. *Γιοχάλα, Τ.* Το Ελληνοαλβανικόν Λεξικόν του Μάρκου Μπότσαρη, Φιλολ. Έκδ. Ακαδημ. Αθηνών. Αθήναι 1980.
18. *Γιοχάλα, Τίτου*: Το ανέκδοτο έργο του Ιω. Βηλαρά. Στοιχεία ελληνοαλβανικής γραμματικής και ελληνο-αλβανικοί διάλογοι. Θεσ/νίκη 1985.
19. *Γκιόκα, Δήμου*: Ακολουθία του εν αγίοις πατρός ημών Κοσμά. Τυπογρ. Κεφαλληνίας, Κεφαλληνία 1850, σσ. 42.
20. *Δημητράκου*: Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης, τόμ. 9.
21. *Διαμάντης, Κ.*: Αρχ. Λαζ. και Γ. Κουντουριώτου. Αθήναι 1926, σ. 592.
22. *Διαμάντη, Κ.*: Άπαντα, τ. 1ος, Αθήνα 1985.
23. *Διαμάντη, Κ.*: Άπαντα, τ. 2ος, Θέματα παραδοσιακά, Αθήνα 1985, σ. 135.
24. *Διαμάντη, Κ.*: Άπαντα, τ. 3ος, Εικόνες-Αναμνήσεις από τα χωριά των Τζουμέρκων, Αθήνα 1985, σ. 165.
25. *Διαμάντη, Κ.*: Άπαντα, τ. 4ος Εικόνες-Αναμνήσεις από τα χωριά των Τζουμέρκων, Αθήνα 1985, σ. 191.
26. *Διαμάντη, Κ.*: Άπαντα, τ. 5ος, Μεταφράσεις ποιημάτων, Αθήνα 1985, σ. 103.
27. *Διαμάντη, Κ.*: Άπαντα, βλ. Γενικά Αρχεία Κράτους, Επιμέλεια Κ.Δ.

28. *Δομή*. Έγχρωμη Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 15.
29. *Ελευθερουδάκη*: Εγκυκλοπ. Λεξικόν της Ελλ. Γλώσσης, τ. 12.
30. *Ήλιος*: Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 24.
31. *Ηπειρωτική Εταιρία*: Μηνιαία έκδοση της ομωνύμου εταιρίας.
32. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1977.
33. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1978.
34. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1979.
35. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1980.
36. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1981.
37. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1982.
38. *Ηπειρωτική Εταιρία*: 1983.
39. *Ηρόδοτος*: I, 173.
40. *Κακριδής, Θ. Ιω.*: Σημείωμα περί τσιτακισμού. Ελληνικά, 3, 1930, σ. 261-62.
41. *Κακριδής, Ιω.*: Μελέτες και άρθρα. Γυναικωνυμικά στη βόρεια Πελοπόννησο, Θεσ/νίκη 1971, σ. 273.
42. *Κοκίδου, Κοσμά*: Αριθ. Πράξ. 7134/1850 και 4725/1848.
43. *Κονόμος, Ντίνος*: Ιστορικές σελίδες, «Αθήνα», σ. 171 (1971).
44. *Κόλλια, Π. Αριστ.*: Αρβανίτες και η καταγωγή των Ελλήνων, Αθήνα 1983.
45. *Κουκουλέ, Φ.*: Νεοελληνικών τινων επιθέτων σημασία και ορθογραφία «Αθήνα» 1950, σ. 224.
46. *Κουκουλέ, Φ.*: Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμ. Ε', Αθήνα 1952.
47. *Κουκουλέ, Φ.*: Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμ. ΣΤ', Αθήνα 1955.
48. *Κριεκούια, Δημ.*: Τριφυλίων βαπτιστικά, επωνυμιαί, παρωνύμια. Εν Αθήναις 1955, σ. 58.
- 48α. *Κουρίλλα, Ευλ.* Το κράτος της αλήθειας, Αθήνα 1944.
49. *Κυριακίδου, Στίλπ.*: Ελλην. Λαογραφία, Αθήνα 1922, σ. 373.
50. *Κωνσταντινίδου-Λάντελ-Σκοτ*: Μέγα Λεξικόν της Ελλην. Γλώσσης.
51. *Λάμπρου, Σπ.*: Τα μητρωνυμικά οικογεν. ονόματα. Ν. Ελληνομημών τ. 2 (1905), σ. 281-88, τόμ. 6 (1909), σ. 248 και τ. 10 (1913), σ. 490.
Η Μοσχόπολις και η οικογένεια Σίνα. Ν. Ελλην. 21 (1927), σ. 159.
52. *Λεξικά-εγκυκλοπαιδείες*: α) ελληνικά: Βλέπε Δημητράκου, Δομή, Ελευθερουδάκης, Ήλιος, Πυρσού, Κωνσταντινίδου, Σταματάκου, Τσακαλώτου, Χριστοφορίδου.
β) Ξένα: βλ. ΑΚΑΔΕΜΙΑ, Gjini, Drizari, Kokona, Larousse.
53. *Μαμμόπουλου, Αλ.*: Ήπειρος, τ. Α', Αθήνα 1961.
54. *Μαμμόπουλου, Αλ.*: Ήπειρος, τ. Β', Αθήνα 1966;
55. *Μαμμόπουλου, Αλ.*: Του τόπου μου και του καιρού μου. Αγωγιάτες και κираτζίδες. Αθήνα 1968.
56. *Μπίρη, Κ.*: Αρβανίτες, οι Δωριείς του Νεωτέρου πολιτισμού.
57. *Μπόγκας, Ευ.*: Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου. Έκδ. Ηπ. Μελετών, Ιωάννινα 1966.
58. *Ομήρου Ιλιάδ.*: Ψ 638, Λ 709.
59. *Όμηρος*: Ιλ. Β, 375. — Ο, 589. — Β, 817. — Β, 653 κ.ά.
60. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Ν. Αττικής (πλην Αθηνών-Πειραιώς-Προαστίων) 1982.
61. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Πελοποννήσου (πλην Αχαΐας) Εκδ. 1984.
62. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Αχαΐας, Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, 1984.
63. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος νήσων Αιγαίου, 1985.
64. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Κρήτης, 1985.
65. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Κεντρ. Ανατ. Στερεάς Ελλ. και Εύβοιας, 1984.

66. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Δυτικής Στερεάς, Ηπείρου-Κερκύρας-Λευκάδας 1984.
67. *ΟΤΕ*: Τηλεφωνικός κατάλογος Θεσσαλίας 1984.
68. Παπαδοπούλου, Ν.: Η Δούβιανη της Β. Ηπείρου, Αθήναι 1970, σσ. 205.
69. Παπανικολάου, Στ.: Το Κορωπί των Μεσογείων Αττικής, Αθήναι 1947, σσ. 77.
70. Πασχάλη, Δ.: Οι Αλβανοί εις τας Κυκλάδας. Ημερ. Μεγ. Ελλ. 1934, σσ. 263-282.
71. Πετροπούλου, Γ.: Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παν. Πούλου, Αθήναι 1957, σσ. 785.
72. Πέτρου-Μεσογειήτη, τα Άπαντα. Επιμέλεια Π. Φιλίππου Αγγέλου, Πρόλογος Γ. Χατζησωτηρίου, Έκδ. Επιμ. Συλλ. Καλυβίων 1984, σσ. 464.
73. Πούλου, Π.: Το αρχείο του νοταρίου Π.Π. Έκδ. Γ. Πετροπούλου α) αρ. πρ. 295/1824, κ.ά.
74. Πυρσού: Μεγάλη Ελληνική εγκυκλοπαίδεια.
75. Σάθας, Κων.: Biblioth. Graeca, τόμ. 6ος =Νεράτα Σαρ/πρου, σ. 682.
76. Σάθας, Κων.: Τουρκοκρατούμενη Ελλάς. Εκδ. Καμαρινοπούλου, Αθήναι.
77. Σιμόπουλου, Κυρ.: Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα, τ. Α', σ. 681.
78. Σταματάκου, Ιω.: Λεξικόν της Ν.Ε. Γλώσσης, τόμ. 3.
79. Στούπη, Σπ.: Ηπειρώτες και Αλβανοί, Ιωάννινα 1976.
80. Στούπη, Σπ.: Ο ελληνισμός της Αυλώνας, Ηπειρ. Εστ. 1957.
81. Στρατοκόπου, Χ.: Η Κερατέα της Αττικής, Αθήναι 1925, σσ. 96.
82. Ταβανάκη, Στεφ.: Αριθ. πρ. 6132/1862. κ.ά.
83. Τσακαλώτου Ευστρ. Λατινο-ελληνικόν Αθήναι 1921, σσ. 783.
84. Χατζησωτηρίου, Γ.: Το '21, οι Μεσογέτες και ο Γιάννης Ντάβαρης, Αθήνα 1971.
85. Χατζησωτηρίου, Γ.: Ιστορία της Παιανίας και των Ανατολικά του Υμηττού Περιούχων, Αθήνα 1973.
86. Χατζησωτηρίου Γ.: Τα ονοματολογικά της Μεσογαίας, «Συμβολή». τ. 6(1979) σ. 11-25.
87. Χριστοφορίδου, Κ.: Γραμματική της Αλβανικής Γλώσσης κατά την τσοκικήν διάλεκτον, Εν Κων/πόλει 1822.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

88. *Academia...të Shqipërisë* (Ινστιτούτο γλώσσας και γραμμάτων). Fjalor i Shquipes së sotme. Tiranë, 1984, σ. 1515.
Albanie (l') Nouvelle: revue politique, sociale illustrée. Parait tous les deux mois en abanais, francais, anglais, russe, allemand e.c.t. Adresse «SHQIPËRIA E RE», TIRANA ALBANIE.
89. *Albanie (l') Nouvelle*: 1977.
90. *Albanie (l') Nouvelle*: 1978.
91. *Albanie (l') Nouvelle*: 1979.
92. *Albanie (l') Nouvelle*: 1980.
93. *Albanie (l') Nouvelle*: 1981.
94. *Albanie (l') Nouvelle*: 1982.
95. *Albanie (l') Nouvelle*: 1983.
96. *Albanie (l') Nouvelle*: 1984.
97. *Drizari, N.*: Albanian-English and English-Albanian Dictionary. Frederick Ungar Publ. N. York USA, p.p. 320.
98. *Gjini, N.*: Fjalor Shqip-Greqisht. Shtëpia Botuese e libri, Tirane 1971, p.p. 551.

99. *Kokona, V.*: Fjalor Frengjisht-Shquip. Ministria...e Kultures, Tirana 1966, p. 421.
100. *Larousse*: Petit illustré. 90e Ed. Paris 1951.
101. *Legrand, Em.*: Bibliographie Albanaise Paris 1912, σσ. 228.
102. *Peterson, R., Mountfort, G.* and a: Field guide to the Birds of Britain and Europe W. Collins Ed. London 1954.

Summary

SURNAMES IN S.E. ATTICA COMPARISON WITH OTHER REGIOND IN GREECE AND SE. ALBANIA

The main theme of this paper centers on the survival of 154 (very) old surnames which were collected, by the author, in the area of S.E. Attica.

The surnames have been divided into the following two main categories.

A') Surnames which are Greek both in origin and etymology (98 surnames out of a total of 154). 51 surnames of this group are christian patronymic names (table I). The remainder 47 surnames derive either from professions or from christian titles e.g. priest etc., (table II).

B') Surnames which are —language wise— of a disputable Greek origin . 56 surnames come unter this title.

This group of surnames was treated by a survey which was broader, in its scope, and more systematic, than that of group A', as the surnames of this category have been greatly influenced by the dialect spoken by the bilingual northern-Epirotes, known as «Arvanites» (The Dorian-Epirotes). The Arvanites who fled their homeland, Greek northern Epirus, present-day Southern Albania, owing to the great upheavals caused by the Franks, the Slavs and the Turks, subsequently, settled peacefully in SE Attica during the closing decades of the 14th century.

The result of the research reveals that the majority of the said surnames derive from christian (first) names, corrupted only by the local Arvanite idiom (table III).

G.D.HADJISOTIRIOU
M.D.-Ph.D.